

YALMAN, Suzan, "Fotoğrafların Tanıklığı: 19. Yüzyıl Sonunda Konya'da Âsâr-ı Atıka Anlayışı ve Selçuklu Surlarından Bazı Devşirme Rölyeflerin Akıbeti", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, VI/1, Haziran 2022, s. 53-72.

Makale Türü: Sanat Tarihi Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.1024182>

Geliş Tarihi / Received: 16 Kasım/November 2022
Online Yayın: 26 Haziran 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 07 Mayıs/May 2022
Published Online: 26 June 2022

Fotoğrafların Tanıklığı: 19. Yüzyıl Sonunda Konya'da Âsâr-ı Atıka Anlayışı ve Selçuklu Surlarından Bazı Devşirme Rölyeflerin Akıbeti

Suzan YALMAN^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Koç Üniversitesi, İnsanî Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, İSTANBUL.

* suzanyalman@ku.edu.tr

+ORCID: [0000-0003-3589-1141](https://orcid.org/0000-0003-3589-1141)

Öz– On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nde "âsâr-ı atıka" olarak bilinen eski eserler, 1869 ve 1874'ten sonra, 1884 yılında yeni bir Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi ile daha kapsamlı bir şekilde korunmaya alınmıştı. Daha sonra, 1889 yılında Müze-i Hümayun Nizamnamesi çıkartılmış ve 1899 yılında da Konya Âsâr-ı Atıka Müzesi Anadolu'da Müze-i Hümayun'un ilk şubesi olarak açılmıştı. Bu gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının önemli bir kesitiydi ve vilayetlerdeki eserleri korumak için Osmanlı valileri yetkilendirilmekteydi. Nizamnamelerdeki değişikliklerden sonra müzenin açılışına kadar geçen on beş yılda Konya'daki süreç koruma anlayışı açısından nasıl ilerlemişti? Bu çerçevede bir vaka örneği olarak şehrin Ortaçağ surlarının akıbeti önem taşımaktadır. Örneğin, bir yandan Konya'daki eski eserler koruma altına alınırken, diğer yandan şehrin on üçüncü yüzyıldan kalma meşhur Selçuklu surları yık(tır)ılıyordu. Çelişkili görünen bu durumun bir açıklaması olabilir miydi? Elimizdeki yazılı kaynaklar, özellikle surların akıbeti konusunda yeterli bilgi içermemektedir. Ancak, yeni bir teknoloji olan fotoğraf, o dönemdeki gelişmelere tanıklık edilebilmesi açısından önem taşır. Bu makale, Konya'nın on dokuzuncu yüzyıl sonundaki kültür tarihine ve surlarının akıbetine, o yıllarda çekilmiş ve özellikle surlarda bir friz olarak sergilenen bazı devşirme rölyeflerin fotoğrafları aracılığıyla ışık tutmayı hedefler.

Anahtar Kelimeler– Konya, Âsâr-ı Atıka, Müze-i Hümayun, Selçuklu Surları, Devşirme Malzeme

Photographs as Testimony: Understanding Antiquities in Late 19th-Century Konya and the Fate of Some Spoliated Reliefs from the Seljuk Walls

Abstract– The late nineteenth century was a period of transition and transformation for the Ottoman Empire. New laws were established in 1869, 1874, and 1884, in response to increasing foreign interests in antiquities found in the Ottoman lands. Moreover, in 1889, a new regulation was established for the Imperial Museum and in 1899 its first branch opened in Konya. During the fifteen years between 1884 and 1899, what kinds of developments occurred in Konya in terms of protecting antiquities? The city's medieval walls are especially important as a case study. For instance, while on the one hand antiquities were coming under protection, on the other, the city's renowned thirteenth-century Seljuk walls were being destroyed. Was there an explanation for this seemingly contradictory situation? The textual sources do not provide sufficient information regarding the dismantling of the walls. However, as a new technology, photography offers critical testimony for the time period in question. In this article, I try to shed light on the late nineteenth-century cultural context and the fate of the walls through the lens of photographs taken during those years. While discussing this period, I focus on some spoliated reliefs exhibited together as a frieze on the Konya walls.

Keywords – Konya, Antiquities, Cultural Heritage, Seljuk City Walls, Spolia

Amerikalı arkeolog ve seyyah John Robert Sitlington Sterrett (1851-1914), 1884 yılı yazında Konya seyahati sırasında vilayetin Osmanlı valisi ile yaptığı görüşmeyi şu sözlerle anlatır:

“İngiltere’de öğrenim görmüş ve akıcı bir şekilde İngilizce konuşan Konya Valisi Sahib Paşa, bize birçok yönden nazik davrandı. Bölgenin en önemli antik eserlerini, gün ışığına çıktıkça, İstanbul’daki müze için topluyor. Elindeki koleksiyon ilgi uyandıracak niteliktedir. Bu eserler arasında yüksek kabartmalı bir frize değinmek gerekir. Ne yazık ki, koleksiyonun fotoğraflarına erişemedik.”¹

Sterrett’in İngilizce iletişim kurduğu (ve adını karıştırdığı) vali, 1881-87 yılları arasında Konya’da görev yapmış ve eğitimi sebebiyle “İngiliz” lakabıyla tanınan Said Paşa (1831-96) olmalıdır.² O yaz, Anadolu’da gezerken gördüğü eserleri kısa bir rapor halinde yayımlayan Sterrett, fotoğraf çekemediğinden yakınsa da Said Paşa’nın gösterdiği ilgiden memnun kaldığı anlaşılır.

Sterrett’in önemli bir taşra kentinden yazılı olarak aktardığı gözlemleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde gelişen kültürel miras anlayışı başta olmak üzere çok sayıda yeni soruyu tetiklemektedir. Örneğin, bu anlatı ile aynı yıl yürürlüğe giren 1884 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi ile eski eserler daha kapsamlı bir şekilde korunmaya alınmış olmakla birlikte, vilayetlerdeki eserleri korumak için yetkilendirilmiş valiler bu nizamnameyi ne şekilde değerlendirmiş ve uygulamışlardır?³ Konya valilerinin eski eser toplama süreciyle ilgili rolü nedir? Nizamnamenin yayınlanmasından Konya’daki ilk müzenin kurulduğu 1899 yılına kadar geçen onbeş yılda, Konya’da hangi eserler, objeler “âsâr-ı âtika” olarak kabul edilmiş, hangi eserler kapsam dışında tutulmuştur?⁴ Said Paşa’nın Sterrett’in övgüyle bahsettiği koleksiyonu oluşturması sürecinde bir yandan şehrin on üçüncü yüzyıldan kalma meşhur Selçuklu surlarının yık(tır)ılmakta olduğu düşünüldüğünde, bu çelişkili durum nasıl açıklanabilir? Dönemin yazılı kaynakları surların akıbeti konusunda sessiz kalırken, Sterrett ile paylaşılmayan eser fotoğrafları ne tür bilgiler içerir?

Bu makale, yukarıdaki, her biri bir kitaba konu olabilecek kadar kapsamlı sorulara Sterrett’in “yüksek kabartmalı bir friz” olarak adlandırdığı fakat aslında surlardan söküldüğü anlaşılan bazı devşirme rölyefler aracılığıyla cevaplar aramaktadır. Bir yandan da, zaman içerisinde bağlamından kopa(rı)lan, kimliği ve temsil ettiği kültürel belleği yitiren bu friz parçalarını, eserin yaşam öyküsünden değişik anlara ait kareler yakalayan fotoğrafların tanıklığı sayesinde takip ederek on dokuzuncu yüzyıl sonunda Konya’daki eski eser anlayışına ve kültür tarihine ışık tutmayı hedefler.

Yazar notu: Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki destek ve izinleri için adı geçen kurum ve kişilere minnettarım: Gertrude Bell Arşivi’nden Gianluca Foschi’ye; İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü’nden Berna Güler’e; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nden Emel Soyer Kolçak’a; Karaman Müze Müdürlüğü’nden İsmail Atıcı ve Alpago Göksenin Güzel’e; ve Max von Oppenheim Vakfı’ndan Baron Christopher von Oppenheim, Daniel Budke ile Lisa Schadow’a teşekkür ederim. Makalenin çeşitli aşamalarındaki destekleri için A. Hilal Uğurlu, Bihter Esener ve Fatma Elif Özsoy’a ve ayrıca metin hakkındaki kıymetli görüşlerini paylaşan hakem ve editörlere şükranlarımı sunarım.

¹ “The Governor of the Vilayet of Koniah, Sahib Pasha, who studied in England and speaks English fluently, showed us kind attentions in more ways than one. He is collecting the most important antiquities of the district, as they come to light, for the Museum in Constantinople, and his collection is not without interest. Among other things may be mentioned a frieze in very high relief. Unfortunately we were unable to get photographs of the collection.” John Robert Sitlington Sterrett, *Preliminary report of an archaeological journey made in Asia Minor during the summer of 1884*, Cupples, Upham, and Co., Boston, 1885, s. 16.

Bir Osmanlı Fotoğraf Albümü

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nin Los Angeles kentindeki Getty Araştırma Enstitüsü Kütüphanesi’nde yer alan bir albüm, on dokuzuncu yüzyıl sonunda Konya’daki gelişmelere ışık tutar.⁵ Kırmızı meşin kapak üzerine altın yaldızlı harflerle Fransızca yazılmış *Souvenir de Constantinople* (Kostantiniye Hatırası) yanıltıcıdır çünkü albümün içeriği tamamıyla Konya’ya aittir (Resim 1). En başta yer alan genel şehir panoramasından sonraki ilk fotoğraf Hükümet Konağı binasıdır (Resim 2). Devleti sembolize eden bu yapıyı, albümün daha sonraki sayfalarında Mevlana Türbesi, Alaeddin Camii, İnce Minareli Medrese, Karatay Medresesi gibi anıtlar izler. Burada sanki belirtilmeyen bir önem sırası ya da hiyerarşi var gibidir. Albümün sonlarına doğru ise, nerede teşhir edildiği belirtilmeyen bazı eserler bulunur. Bunların arasında, Konya surlarının çeşitli noktalarına entegre edilmiş bir biçimde sergilendiği bilinen ve Selçuklu dönemine ait bazı kitabe levhaları ile kabartma eserlerden çift-başlı kartal ve melek figürleri gibi rölyefler görülmektedir (Resim 3).⁶

Albümün hazırlanış süreci ve hamiliği ile ilgili soruları daha iyi anlamak için albümü birinci elden görmek; siyasi bağlantıları anlamak içinse kapsamlı arşiv taraması gerekir. Örneğin, albüm kapağının içinde Artin Paşa’nın kütüphanesinden geldiğini gösteren bir *ex libris* vardır. Bu kişi, 1876-1901 yılları arasında Hariciye Nazırlığı yapmış olan meşhur Dadyan ailesi mensubu Artin Paşa (1830-1901) olmalıdır.⁷ Said Paşa’yla yaklaşık aynı yaşlarda ve aynı dönemlerde Avrupa tecrübeleri olduğundan, acaba Said Paşa bu albümü Hükümet Konağı’nın inşası bittikten sonra Artin Paşa’ya takdim etmek için düşünmüş olabilir miydi? Fakat, albümü daha dikkatli inceleyince, fotoğrafların aynı zamanlarda çekilmediği anlaşılıyor. Daha sonra görüleceği üzere, bazıları belki yaklaşık on yıl sonra, 1900 yılı civarında çekilmiştir. Bu durumda albümün kim(ler) tarafından tasarlandığı ve sunulduğu ilk tahminden çok daha karmaşıktır.

Albümün 26. sayfasındaki fotoğrafta altyazısı bulunmayan bir rölyef görülür. Kanımca, bu eser Sterrett’in sözünü ettiği “friz” olmalıdır. Sepya renklerindeki fotoğraf, birkaç taş ile desteklenerek samanlı bir zemin üzerinde ayakta duran zarif bir mermer rölyefi betimler (Resim 4). Yüksek kabartma tekniğinde yapılmış bu eserde, spiral sütunlarla ayrılmış ve arkalarda akantus sarmalları görünen beş kişi yer almaktadır. En solda oymalı bir niş içinde oturan bir erkek ile hemen yanında ona bir miğfer sunan topuzlu ve dökümlü giysili bir kadın figürü görülür. Ayrıca, diğer üç erkek figürden birinin Roma dönemi göğüs zirhi bulunmaktadır. Bazı figürlerin kolları ve ayakları eksiktir;

² Said Paşa için bk. Davut Erkan, “Said Paşa, Eğinli (1831-1896)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2008, s. 574-575; Burhan Çağlar, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)*, Art Sanat, İstanbul, 2010.

³ 1869 ve 1874 yıllarında yürürlüğe giren nizamnameler gibi, 1884 yılındaki nizamname de vilayetlerdeki eserleri korumak için Osmanlı valilerini yetkilendirmekteydi. Bk. Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26, 1969, s. 45-78; Halit Çal, “Osmanlı Devleti’nde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, 26, 1997, s. 391-395.

⁴ Hüseyin Muşmal, “Anadolu’nun İlk Eski Eser (Arkeoloji) Müzesi: Konya Âsâr-i Atika Müzesi’nin Kuruluşu”, *International Periodical for History and Social Research*, 1, 2009, s. 121-142.

⁵ Pierre de Gigord, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Fotoğraf Koleksiyonu*, Seri I. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

⁶ Bugün bu eserler Konya İnce Minare Medresesi Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’ne kayıtlıdır.

⁷ Dadyan ailesi için bk. Pars Tuğlacı, *Dadyan Ailesi’nin Osmanlı Toplum, Ekonomisi ve Siyaset Hayatındaki Rolü / The Role of the Dadian Family in Ottoman Social, Economic and Political life*, Pars Yayın, İstanbul, 1993.

fakat fotoğrafta görünen metal kancalar, daha önceki yüzyıllarda bu eserin kırık bölümlerinin onarıldığına dair bize ipuçları verir.⁸

Bugün bahsi geçen bu kabartma Konya'daki müzelere kayıtlı değildir. Uzun araştırmalarım neticesinde, bu eserin Selçuklu döneminde surların belirgin bir noktasında friz olarak sergilenen bir devşirme kabartma olduğunu ve şu anda Karaman Müzesi'nde 2179 envanter numarası ile Sidamara tipinde bir Roma dönemi lahit paneli olarak sergilendiği söylenebilir (Resim 5).⁹ Bu eser Karaman Müzesi kurulurken 1979 yılında Konya'dan hibe edilir. Aradan geçen zamanda yirminci yüzyılda bu eserin Konya surlarından geldiği unutulmuş gibi görünmektedir.

Konya'nın Selçuklu Surları

On üçüncü yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da siyasi bir atılım yapan Selçuklu Devleti'nin sultanları ardı ardına Antalya, Sinop, Alanya gibi önemli liman kentlerini ele geçirmişlerdi. İmparatorluk hayaliyle genişleyen bu topraklarda, "dar ül-mülk" olarak bilinen başkent Konya her zamankinden önemli bir konumdaydı. Örneğin, Sultan İzzeddin Keykavus (sal. 1211-1219), şehrin bugün Alaeddin Camii olarak tanınan ulu camisinin yenilenmesi ve genişletilmesi için emir vermişti.¹⁰ Kendisinden sonra tahta geçen kardeşi Sultan Alaeddin Keykubad (sal. 1220-1237) ise Konya'nın surlarla çevrilmesi için kendisine bağlı emirlerine talimat vermişti.¹¹ *Selçukname* olarak bilinen kitabı kaleme alan on üçüncü yüzyıl tarihçisi İbn Bibi, eserin bir bölümünü Selçuklu kültür, mimarlık ve şehir tarihi için önemli bir kayıt teşkil eden surların yapımına adanmıştır. Başlığı "Konya ve Sivas Kalelerinin yapımı ve oraların 615 (1218) yılında devlet emirlerine (umera-yı devlet) dağıtımı" olan bölümden kısa bir alıntı, inşa süreci hakkında aydınlatıcı bilgiler verir:

"Aradan çok geçmeden Sultan'ın devletinin büyükleri ve ayan'ı Konya ve Sivas'ta surların temelini atıp inşasına başladılar. Gece ve gündüz bütün imkânlarını ve güçlerini kullanarak o yapıyı tamamlamaya koyuldular. Yüce Tanrı'dan aldıkları destekle, büyük bir kararlılık ve metanetle en yüksek çabayı gösterdiler. Sağlam kaideler üzerine bedenleri ve burçları yükselttiler. Ham gümüşe benzeyen kayaların üzerine çeşitli kabartma resim ve heykeller (temasil) yaptılar. Yumuşak taşlar ve mermerler üzerine altın yaldızla Kur'an ayetlerinden,

Peygamber hadislerinin en çok tanınanlarından, Şehnâme'nin beyitlerinden ve vecizelerden parçalar yazarak, onların üzerinde hiç boş yer bırakmadılar."¹²

Konya'yı yüzyıllar boyunca ziyaret eden seyyahların hayran kaldığı ve seyahatnamelerinde yer verdiği bu surlar, bugün ne yazık ki ayakta değildir.¹³ Bu nedenle, Fransız arkeolog ve seyyah Léon de Laborde'un (1807-69) on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına ait surları tasvir eden gravürleri ile İngiliz diplomat Gertrude Bell'in (1868-1926) yirminci yüzyıl başına ait nadir fotoğrafları görsel belge niteliği taşır (Resim 6-7).¹⁴ Özellikle de Laborde, Selçukluların surlarda muhafaza ettiği ve sergilediği devşirme ve özgün eserler hakkında fikir verir. Ayrıca, İbrahim Hakkı Konyalı, Semavi Eyice ve Wendy Shaw da yayınlarında, Konya surlarının adeta bir açık hava müzesi olduğunu vurgularlar.¹⁵ Avrupalı yazarlar ise, geçmişin surlarda yüzyıllarca böyle anıtsal bir şekilde korunmasından sonra, on dokuzuncu yüzyılda kesme taşların başka yapılarda kullanılmak üzere bir taş ocağındaki gibi söküldüklerini fark edip hayrete düşerler.

Surlara ait kesme taşların devşirilerek kullanılması, Anadolu'da ve Konya'da uzun zamandır süregelen yerel yapı geleneğini devam ettirmekteydi. 1837 yılında şehri ziyaret etmiş olan Hamilton, iç kalenin seri bir şekilde yıkılmaya yüz tuttuğunu belirtir.¹⁶ On dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden bu talan, 1832 yılında Mısır'dan gelen Kavalalı Mehmed Ali'nin askerlerinin işgali ile çarşının büyük bir bölümünü küle çeviren 1867 yılındaki yangından sonra artmıştı.¹⁷ Taşlar, bu tarihte Kapı Camii'nin yapımında kullanılmıştı.¹⁸ Belki en bilinçli kullanım da, surlardan artakalan kesme taşların sökülüp 1885-86 yıllarındaki yeni Hükümet Konağının inşasında kullanılmasıydı. Bu tarihler, yukarıda bahsi geçen ve Sterrett'in övgüyle bahsettiği Said Paşa'nın valiliği zamanına rastlar.

Âsâr-ı Atîka ve Konya

Osmanlı döneminde "âsâr-ı atîka" olarak tabir edilen eski eserlerin korunması, arkeoloji ve müzeciliğin gelişmesi üzerine özellikle Zeynep Çelik, Edhem Eldem ve Wendy Shaw gibi araştırmacıların son yirmi yıldaki ufuk açıcı nitelikteki çalışmaları yeni bir saha yaratmıştır.¹⁹ Konya özelinde ise, Hüseyin Muşmal'ın çalışmalarına

⁸ Daha önce bu onarılan kabartmaya dikkat çekmiş ve Konya'da aramış fakat müze envanterinde bulamamıştım. Bk. Suzan Yalman, "Antikiteyi Onarmak: Okunabilirlik ve Konya'da Selçuklu Devşirme Malzemelerini Okumak", *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçeğ'dan Osmanlı'ya Anadolu'da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, s. 229-230 ve resim 9-10.

⁹ Bu konudaki detaylı analizim için bk. Suzan Yalman, "Translating Spolia: A Recent Discovery of Fragments from the Walls of Seljuk Konya and Their Afterlives", *Spoliation as Translation: Medieval Worlds in the Eastern Mediterranean*, (Ed. Ivana Jevtić – Ingela Nilsson), *Convivium supplementum* (özel sayı) 2021/2, 156-177.

¹⁰ Yapıyla ilgili farklı tarihleme ve saptamalar için bk. Haluk Karamağaralı, "Konya Ulucami", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi* 4, 1982, s.121-132; Scott Redford, "The Alaeddin Mosque in Konya Reconsidered", *Artibus Asiae* 51, 1991, 54-74; Neslihan Asutay-Effenberger, "Konya Alaeddin Camisi Yapım Evreleri Üzerine Düşünceler / Some Remarks on the Building Phases of the Alaeddin Mosque in Konya", *METU JFA* 23/2, 2006, s. 113-122; ve Yaşar Erdemir, *Alaeddin Camii ve Türbeleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2009.

¹¹ Surlar için bk. Mehmet Önder, *Mevlanâ Şehri Konya*, [1962], 2. baskı, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s. 51-86; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964, s. 121-163.

¹² İbn Bibi, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el Ca'feri er-Rugadi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye: Selçuknâme*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020, s. 277. Eserin el yazması tıpkıbasımı için bk. İbn Bibi, *El-evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûr-'l-'alâ'iyye*, (Ed. Adnan Sadık Erzi), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1956, v. 254.

¹³ Seyahatnameler için bk. Osman Eravşar, "Gezginlerin Gözüyle Konya", *Gez Dişnyayı Gör Konya'yı*, (Ed. Ahsen Erdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 240-287; *Seyahatnamelerde Konya*, (Ed. Ahmet Çaycı), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.

¹⁴ Léon de Laborde, *Voyage en Orient: Voyage de l'Asie Mineure*, Firmin Didot, Paris, 1838, 1. cilt, şek. 64a. <https://bibliotheque-numerique.inha.fr/identif/1/16415> (erişim 20.11.2020).

¹⁵ Bk. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 137; Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1985, s. 1596; Wendy Shaw, *Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, İletişim, İstanbul, 2004, s. 33.

¹⁶ Hamilton bu taşların muhtemelen "Paşa'nın konağı" için söküldüğünü söyler. William John Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia: with Some Account of their Antiquities and Geology*, 2 cilt, J. Murray, London, 1842, 2. cilt, s. 205.

¹⁷ Salih Kış, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekâtı ve Konya Muharebesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 2010, s. 145-158.

¹⁸ Bk. Hüseyin Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32/1, 2008, s. 97-116.

¹⁹ Âsâr-ı Atîka terimi için bk. Celâl Esâd (Arseven), *Sanat Kamusu*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926, s.18 ve Mustafa Önge, "Kültür Mirasını Tanımlamak İçin Türkiye'de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atîka", *Avrasya Terim Dergisi* 6/1, 2018, s. 8-14. Arkeoloji ve müzecilik ile ilgili bk. *Geçmişe Hücum: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeolojinin Öyküsü, 1753-1914*, (Ed. Zainab Bahrani – Zeynep Çelik – Edhem Eldem), Salt, İstanbul, 2011; Zeynep Çelik, *Asar-ı Atika: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti*, (Çev. Aysen Gür), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016; Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*.

değınmek gerekir.²⁰ Bu çalışmaların da vurguladığı gibi, 1869 ve 1874 yıllarındaki ilk âsar-ı âtika nizamnamelerinde Osmanlılar, Avrupalıların fırsatçı tavrına karşı savunma pozisyonu almışlardı. Bir yandan İstanbul'da uluslararası anlamda Batı'daki çağdaşlarıyla yarışan yeni bir müze kurma isteği, bir yandan da ellerindeki eserleri koruma dürtüsü mevcuttu. Bu dönemde müze müdürlüğü yapan yabancıların yerine, 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in (1842-1910) atanması Müze-i Hümayun için bir dönüm noktası oldu. Bunun akabinde 1884 yılında yürürlüğe giren nizamname, yağmaya son vermek adına, eserlerin yurt dışına çıkarılmasını önledi.²¹

Başkentte bu tür gelişmeler olurken, vilayetlerdeki durum ne idi? Bir Osmanlı vilayeti olarak Konya'ya baktığımızda, valilerin eski eserleri korumada önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Onlara düşen görevler, kendi bölgelerinde ortaya çıkan eski eserleri korumaya almak, önemli olanları İstanbul'a göndermek ve geri kalanını yerinde muhafaza etmek olarak tanımlanabilir. Hüseyin Muşmal Safvet Paşa'nın Maarif Nazırı olarak görev aldığı yıllarda (Şubat 1868-Ekim 1871) gönderdiği genelgeden sonra 1869 yılında Konya Valisi Abdurrahman Paşa'nın "vilâyet dahilindeki eserleri İstanbul'a gönderdiği ve bu konuda en gayretli idarecilerden olduğu anlaşılmaktadır" diyor.²² Müze-i Hümayun'un "konservatörü" (*Conservateur des Musees Imperiaux*) unvanına sahip olan Fransız arkeolog ve uzman Gustave Mendel, Abdurrahman Paşa'nın gönderdiği bazı eserlerin müze kayıtlarına 1870 yılında girdiğini belirtir.²³ Bu tarihten yaklaşık yirmi sene sonra, Mayıs 1889'da Müze-i Hümayun Nizamnamesi çıkartılmış ve nihayet 1899 yılında Konya Âsar-ı Atika Müzesi Anadolu'da Müze-i Hümayun'un ilk şubesi olarak açılmıştır.²⁴ Bu gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının da önemli bir kesitiydi. Nizamnamelerdeki değışiklikler dışında arada geçen bu yıllarda Konya'daki süreç koruma anlayışı açısından nasıl ilerlemişti? Bu çerçevede bir vaka örneği olarak şehrin Ortaçağ surlarının akıbeti önem taşımaktadır.

Sterrett, 1884 yazında Konya'yı ziyaret ettiğinde Said Paşa'nın nizamnamede belirtildiği gibi, vilayetteki önemli antik eserleri toplayıp İstanbul'daki müze için koleksiyon oluşturmaya çalıştığını anlatır. Bu durumda, Muşmal'ın bahsettiği Vali Abdurrahman Paşa'dan sonra Said Paşa'nın da Konya'da âsar-ı âtika konusunda önemli bir rol oynadığını anlıyoruz. Mühendislik eğitimi ve çağdaş vizyonuylay vilayete katkılarda bulunmuş olan Said Paşa'nın, yol ve köprü gibi imar çalışmaları, tarım-ziraat alanındaki teknolojik gelişmeler, kuraklık ve dönemin önemli sorunlarından biri olan çekirgelerle savaşma konularındaki emekleri dikkate şayandır.²⁵

Said Paşa, çalışma hayatı boyunca tutmuş olduğu ve *Jurnal* adını verdiği günlükte Konya tecrübelerine de yer verir.²⁶ Kaydettiği gelişmeler arasında, şehri içine düştüğü buhrandan kurtarma ve modernleştirme çabalarının yanı sıra yeni Hükümet Konağı inşası (1885-86) da yer alır. Burada bahsi geçmeyen şudur ki, bu yeni devlet binası için surlardan alınan kesme taşlar kullanılmıştı. Dolayısıyla,

burada bir paradoks oluşur. Said Paşa, bir yandan önemli antik eserleri belirleyip İstanbul için koruma altına alırken, diğer yandan aynı yıllarda, şehrin on üçüncü yüzyılda Selçuklular tarafından kapsamlı bir şekilde genişletilen ve yüzyıllar boyunca ayakta kalan surlarının yeni Hükümet Konağı inşası için sökülmesine göz yummuştu.²⁷

1891 yılında Konya'yı ziyaret eden Fransız şarkiyatçı Clément Huart (1854-1926) hayal kırıklığını şu şekilde ifade eder:

"Alaeddin Câmii'nden hiç sapmadan inen ve dümdüz yürüyen bir kişi kesme taştan yeni yapılmış âdi bir binâya rastlayacaktır. Burası hükümet konağıdır. Hiçbir özelliği olmadan inşâ edilen kışla gibi bina, Avrupavâri pencereleri, bir orta avlunun etrafındaki kemerleri ile Konya'ya yeni gelen bir yabancı için üzücü bir rastlantıdır. Zira Konya'nın bütün geçmişı bu binanın taşları arasına gömülmüştür. Gerçekten hükümet konağı, bugün yerinde yeller esen Konya surlarının taşları ile örülmüştü. Selçuklu devrine ulaşan antik eserler, bütün Grek, Lâtin ve Arap kitabeleri, yüzlerce yılı aşarak gelmiş ve burada XIX. asırda taşçının hâin çekici altında yok olmuştu."²⁸

Jurnal'in Konya bölümünü yayına hazırlayan Ali Işık'ın sert bir dille ifade ettiği gibi, Said Paşa surların akıbeti konusunda sessizdir.²⁹ Özellikle, 1884 nizamnamesi düşünüldüğünde bu konudaki kayıtsızlığı anlamak güçtür. Acaba Said Paşa içine düştüğü çelişkinin farkında mıydı? O dönem için önemli olan başka bir husus ise, Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği Selçuklu eserleri bir yana, henüz İslam dönemine ait eserlerin tam olarak güvene altına alınmamasıydı. Örneğin Said Paşa, valiliği döneminde Selçuklu sultanlarının Konya'da yaptırdığı Ulu Cami olan Alaeddin Camii için defalarca İstanbul'a yazdığını ama bir türlü cevap alamadığını belirtir.³⁰ Peki, Alaeddin Camii için bu şekilde girişimde bulunan Said Paşa neden Konya surlarının devlet eliyle yok olmasına izin vermişti? Kanımca, Avrupa'da eğitim almış ve kendini modernleşmeye adanmış bir devlet adamı olarak burada belki de Ortaçağ karşıtı bir tutum vardı. Nitekim, Avrupa ve Galata'da da Ortaçağ surları konusunda benzer yaklaşımlar mevcuttu ve birçok şehir "karanlık" olarak algılanan bu geçmişten ve sur duvarlarından kendini arındırılmıştı.³¹

Fotoğraflar Işığında Koleksiyonun Oluşma Süreci

Sterrett ve 1884 yazında Anadolu'da beraber seyahat ettiğini bildiğimiz Amerikalı fotoğrafçı John Henry Haynes (1849-1910), Konya'da yeni oluşturulan koleksiyonun görüntülerini edinememişti. Sultan II. Abdülhamid (sal. 1876-1909) dönemindeki yeni eski eser koruma anlayışı çerçevesinde bu araştırmacı yerine koleksiyonun belgelenmesi için resmi olarak görevlendirilen yerel bir fotoğrafçı olmalıydı.³² Getty'nin dijital katalog kayıtlarında yukarıda bahsi geçen "friz" resminin fotoğrafçısı olarak Garabed Solakian ve tarih

²⁰ Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası: Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya, 2009; Muşmal, "Anadolu'nun İlk Eski Eser...", s. 121-142; ve Hüseyin Muşmal, "Konya Asar-ı Atika Müzesi", *Konya Ansiklopedisi*, c. 6, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2014, s. 7-10.

²¹ Bk. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği ve Çelik, Asar-ı Atika*.

²² Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası*, s. 78-79 ve Muşmal, "Anadolu'nun İlk Eski Eser...", s. 130.

²³ Gustave Mendel, *Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Müze-i Hümayun, Kostantiniyye, 1914, 2:483.

²⁴ Bk. Muşmal, "Anadolu'nun İlk Eski Eser...", s. 129.

²⁵ Said Paşa ve jurnalı hakkında bilgi için bk. Çağlar, *İngiliz Said Paşa*.

²⁶ Jurnalın Konya bölümü sadeleştirilip ayrıca basılmıştır. Bk. *Vali İngiliz Sait Paşa'nın Konya Günleri*, (Ed. Ali Işık), Çizgi, Konya – İstanbul, 2018.

²⁷ Konya Hükümet Konağı için bk. Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet Konakları: Tanzimat Döneminde Kent Mekanında Devletin Erki ve Temsili*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s.142-172. Kültür varlıklarıyla ilgili tutumlar için bk. Emre Madran, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür*

Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2002.

²⁸ Clément Huart, *Mevleviler Beldesi Konya*, (Çev. Nezih Uzel), Tercüman, İstanbul, 1978, s. 102. Orijinali için bk. Clément Huart, *Konia, la ville des derviches tourneurs, souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, Paris 1897, s. 154-155. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1172370n> (erişim 20.11.2020). Huart için bk. Semavi Eyice, "Huart, Clément Imbault (1854-1926)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, s. 262-264.

²⁹ Bk. Ali Işık, "Sonuç", *Vali İngiliz Sait Paşa'nın...*, s. 167-170.

³⁰ Alaeddin Camii için bk. *Vali İngiliz Sait Paşa'nın...*, s. 107-108.

³¹ Bk. Michel Carmona, *Paris'in Kentsel Dönüşümü: Haussmann Uygulamaları*, (Çev. Murat Aykaç Erginöz), Genar, İstanbul, 2004; Esra Okur Coşkunçay, "Galata Surları'nın Yıkım Süreci, *Tasarım Kuram*," 14/25, 2018, s. 33-58.

³² Haynes için bk. Robert Ousterhout, *John Henry Haynes: A Photographer and Archaeologist in the Ottoman Empire 1881-1900*, Cornucopia Books, İstanbul, 2016.

olarak da 1890 kaydı görünüyor. Solakian, Konya'daki ilk fotoğraf stüdyosunu kuran Ermeni asıllı ustaydı. Konya fotoğraf tarihini araştıran Haşim Karpuz, Solakian'ın stüdyosunu 1895'te açtığını ve 1916 yılında dükkanını kalfası Behçet Bey'e devredene kadar Konya'da çalıştığını belirtiyor.³³

Hayatı konusunda fazla bilgimizin olmadığı Solakian, 1895 tarihinden önce de Konya'da çalışmış olabilir miydi? II. Abdülhamid Albümleri olarak bilinen meşhur fotoğraf albümlerinde Solakian'ın çeşitli eserleri bulunduğundan, devletin resmî olarak görevlendirdiği fotoğrafçılardan biri olduğunu söylenebilir. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki modernleşme çabalarını kaydetmek ve dış dünyaya yansıtma için hazırlanmış olan Abdülhamid Albümleri, yeni kurulan okullar, hastaneler, devlet binaları ile beraber gelişen mühendislik örnekleri olanak köprüler, yollar ve benzeri faaliyetleri fotoğraflar aracılığıyla yansıtır.³⁴ Buradaki örneklerde fark edilen bazı detaylar, örneğin konuların sunumundaki kurgu ve betimlenen insanların vermiş olduğu formel pozlar, Solakian'ın fotoğraflarında resmî belgeleme teknikleri kullandığını gösterir.

Getty albümündeki kabartma frize dönecek olursak, fotoğraf yakın markajdan çekildiği için eserin bulunduğu mekânı göremiyoruz (Resim 4). Odakta rölyef var ve onun arkasına perdeyi andıran bir kumaş yerleştirilerek stüdyo havası verilmiş. Yerdeki saman, mekânın mütevazılığı konusunda bir fikir verse de, objenin sunumu fotoğrafçının kurgusu sayesinde daha resmî bir hava kazanıyor. Bu kabartmanın benzer bir fotoğrafı ise, Viyana ekolünün tanınmış Polonya-Avusturya kökenli sanat tarihçisi, Josef Strzygowski'nin (1862-1941) 1901 yılında yayınlanan *Orient Oder Rom?* adlı eserinde yer alır (Resim 8). İlginç olan şudur ki, Strzygowski fotoğrafçı olarak "G. Berggren" ismini verir ve eserin "Eski-Bedesten" denilen bir yerde bulunduğunu belirtir.³⁵ Bu şekilde, her iki fotoğraftaki samanlı mekânın, Konya'da eski eserlerin ilk etapta toplandığı/depolandığı yer olarak bildiğimiz Bedesten olduğunu öğreniyoruz.³⁶

Strzygowski'nin adını verdiği Guillaume Berggren (1835-1920), Galata'daki ilk beş fotoğraf stüdyosundan birini kuran İsveçli bir fotoğrafçıdır. Berggren, İstanbul'a ilk geldiği yıllarda çok başarılı olur ve sarayın da dikkatini çeker; fakat hayatının sonuna geldiğinde ekonomik sıkıntılar içinde vefat eder.³⁷ Berggren'in eserlerinin önemini anlayan İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI), vefatından önce sanatçıdan bütün arşivini satın alır.³⁸ Sol alt köşede mermer kabartmayı ayakta tutan taşlar dahil olmak üzere fotoğrafların kurgularındaki birçok benzerlik, acaba sanatçılar birbirleriyle cam filmlerini paylaşıyorlar mıydı sorusunu akla getiriyor. Nitekim Getty albümünün kapağında da Solakian'ın değil, meşhur saray fotoğrafçıları Sébah ve Joaillier'in isimleri

bulunmaktadır.³⁹ Fotoğrafçılar arasında nasıl bir ilişki vardı? Konya ve İstanbul arasında Artin Paşa'ya kadar uzanan hamilik zinciri nasıldı? Yazılı kaynak olmadan bu bağlantıları çözmek kolay değil. Bu soruları düşünüp DAI arşivinde Berggren'in Konya resimlerini ararken fotoğrafçının başka bir eseri karşımıza çıktı.

Berggren'in bu fotoğrafında samanlı bir zemin üzerinde gelişigüzel dizilmiş bazı rölyefler görülür (Resim 9). Muntazam bir sıra halinde olmayan bu kabartmaların en solunda Solakian'ın fotoğrafında da yer alan levha vardır. Geri kalan parçalar ise, Roma dönemine ait lahidin yine bugün Karaman Müzesi koleksiyonunda bulunan diğer parçalarıdır. Bunların arkasında, Konya Larende Kapısı'ndan olduğu bilinen ve bugün İnce Minareli Medrese Müzesi'nde sergilenen melek kabartmalarından biri yer alır. Genişçe ve loş bir mekânda bulunan bu taş eserler, sanki arka planda yer alan ince uzun odunlara yaslanmıştır. Burada sıralanmış lahit parçaları bize, bu eserlerin Konya surlarındaki sergilenişleri hakkında fikir vermektedir. Büyük ihtimalle aynı lahidin iki uzun panelini oluşturan parçaların yan yana dizilimi, rölyeflerin tek bir eser ya da Sterrett'ten de gördüğümüz gibi bir "friz" olarak algılanmasına neden olmuştur.⁴⁰ Melek kabartması ile beraber bulunmaları ise, bu levhaların Konya surlarından geldiklerini teyit eder niteliktedir.

Bedesten

Solakian'ın Getty albümündeki fotoğrafıyla karşılaştırıldığında, rölyefleri buldukları ortamda oldukları gibi betimleyen Berggren'in bu fotoğrafı, Konya'da Sterrett'in bahsettiği ilk eski eser toplama çabalarının durumunu göstermektedir. Fotoğraflarda görülen saman, ilk bakışta bir odunluğu andıran mütevazı bir depolama ortamını işaret eder. Fotoğrafın çekildiği sene arşivde belirtilmemiş olmasına rağmen, G. Berggren imzalı fotoğrafta Fransızca "Konya Eski Bedesten'deki heykel fragmanları" (*Fragments de sculpture dans l'Eski Bedesten a Koniah*) ibaresi bulunmaktadır. Belge niteliğindeki bu görsel ve altındaki kayıt, Solakian ve Berggren fotoğraflarındaki mekânın, Konya'da eski eserlerin ilk muhafaza edildiği yer olarak bildiğimiz Bedesten olduğunu teyit eder. 1538 yılında Sultan Süleyman döneminde dokuz üniteli klasik bir bedesten planıyla yapılmış bu yapının kitabesi bugün Konya Mevlana Müzesi'ndedir.⁴¹ On dokuzuncu yüzyıl sonlarında ticari niteliğini yitirmiş olan bu bina, yeni Hükümet konağına yakın olan konumu nedeniyle emniyetli bulunmuş olmalıdır. Nitekim, II. Abdülhamid Albümlerinde bu binayı "Zabita Deposu" olarak tanımlayan ve o dönemdeki dış görüntüsünü belgeleyen "Photographie J. Lazaridis" imzalı bir fotoğraf vardır (Resim 10).

Clément Huart, 1891 senesindeki Konya ziyareti sırasında "Belediye Müzesi" (*Le musée municipal*) adını verdiği bir müzeden hayretle

³³ Haşim Karpuz, "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi, Konya Foto Behçet'in Tarihi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 22/1, 2013, s. 131. Konya fotoğraf tarihi hakkında daha fazla bilgi için bk. Naci Bakırcı ve Hacer Kara, *Müzenin Saklı Hazinesi: Cam Filmlerde Konya Anıtları*, Konya Müze Müdürlüğü, Konya, 2011; Haşim Karpuz, *Konya Fotoğraf Tarihi*, Selçuklu Belediyesi, Konya, 2008; Haşim Karpuz, "İlk Fotoğraf ve Kartpostallardaki Konya Şehri", *İpek Yolu Konya Kitabı*, 9, 2006, s. 265-272. Solakian'ın arşivi önce kalfası Behçet Bey'e geçmiş, fakat zaman içinde Foto Behçet'in de kaptanmasıyla Konya Koyunoğlu Müzesi'ne bağışlanmıştır.

³⁴ Bk. Engin Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık: 1839-1923*, YEM Yayın, İstanbul, 2017, s. 32-35; Edhem Eldem, "Görüntülerin Gücü: Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması ve Etkisi", *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite, 1840-1914*, (Ed. Zeynep Çelik – Edhem Eldem; Çev. Ayşen Gür), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 112-116. Yıldız Albümleri olarak bilinen albümler günümüzde Milli Saraylar ve İstanbul Üniversitesi işbirliği ile dijital ortama aktarılmış ve erişime açılmıştır: http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?te=&lm=I UNEKABDUL (erişim 21.03.2021).

³⁵ Josef Strzygowski, *Orient Oder Rom? Beiträge Zur Geschichte Der Spätantiken Und Frühchristlichen Kunst*, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1901, s. 49, şek. 17.

³⁶ Ali Baş ve Tolga Bozkurt, "Konya Bedesteni", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2003, s. 507-528.

³⁷ Bk. Haşim Karpuz, "G. Berggren ve Konya'nın İlk Anıt Fotoğraf Albümleri / Monument Photographs of Konya Pertaining to Berggren", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı), 6/25, 2013, s. 283-291.

³⁸ Günümüzde bu eserler DAI'nin çabalarıyla dijitalleştirilmiştir fakat ne yazık ki Strzygowski'nin referans verdiği ve Solakian'a benzeyen Berggren'in fotoğrafı DAI arşivinde bulunamamıştır.

³⁹ Sébah ve Joaillier bk. Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık*, s. 242-272.

⁴⁰ Benzer bir yapıya Bizans döneminde tamir edilen Ayasuluk Kalesi Takip Kapısında rastlamak mümkündür. Bk. Suna Çağaptay, "Yeniden İnşa Edilen Geçmiş: Ayasuluk'taki Takip Kapısının Bizans Dönemindeki Tamiri", *Ege Mimarlık Dergisi*, 108 n.3, 2020, 56-63, s. 57.

⁴¹ Bedesten ve kitabesi için bk. Baş ve Bozkurt, "Konya Bedesteni", s. 507-528. Bedestenin kitabesi için ayrıca bk. Mehmet Yusuf, *Konya Asarı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi*, Alâeddin Kılıç Matbaası, İstanbul, 1930, 90.

bahseder. Elimizde bir fotoğrafı olmasa da, “harab ve terk edilmiş eski bir bedestendir” diyerek tanımladığı bu mekânın, Belediye Müzesi ile aynı yer olduğunu anlıyoruz:

“*Pek gariptir ki şehir bir müzeye sahip bulunuyor. Burada, surların tahribi sırasında, tesadüfen kurtulmuş ve akıllı idarecilerin zoru ile bir araya getirilmiş birkaç taş yer alıyor. Müze harab ve terk edilmiş eski bir bedestendir. Giriş kapısının üzerindeki farsça kitabede binanın, XVI. yüzyılda Kanuni Süleyman devrinde tamir edildiği yazılı. Yarı yarıya toprağa gömülmüş enkaz halinde bir yapı. Kapısında kocaman bir asma kilit. İçeri girmek için Belediye’den izin aldık. Küçük bir pencereden ışık sızan koca bir mağaraya girmiştik. Etrafi görebilmek için kapıyı açık bırakmak gerekiyordu. Her tarafa, karmakarışık yazılı taşlar atılmıştı. Kısaca göz gezdirdik.*”⁴²

Huart’ın enkaz halinde ve karanlık bir mağaraya benzettiği “müze”, Berggren’in fotoğrafında yansıttığı ortamı tarif eder gibidir. Buradaki “karmakarışık” duruma rağmen, Huart eserlerin kurtarılma çabasını takdir eder. Sterrett ve Huart’ın “akıllı idareciler” ile ilgili aktarımları ve bahsettiğim fotoğrafların tanıklığı sayesinde, Konya surlarına ait rölyeflerin Said Paşa zamanında “kurtulmuş” olduğunu söyleyebiliriz. Aynı dönemde Hükümet Konağı’nın inşası devam ettiğine göre, belki de surlardaki kesme taşlardan yapı malzemesine uygun olduğu düşünülenler bu devlet sarayının yapımında devşirilerek kullanılmış, âsâr-ı âtika statüsündeki parçalar ise, Bedesten’de toplanmak üzere korumaya alınmıştı. Berggren’in fotoğrafında görülen melek figüründen, “antik” eserler ile Selçuklu dönemine ait İslamî eserlerin (surların inşa kitabeleri ve rölyeflerin) karışık bir şekilde derlendiğini görüyoruz.

Huart’tan altı sene sonra, Bedesten’deki eserlerin durumunun değişmediğini başka bir görgü tanığından öğreniyoruz. 1897 yılının yaz mevsimini Konya’da geçiren tarihçi ve para mütehasısı Ahmed Tevhid Bey (1868-1940) şehir hakkındaki izlenimlerini kaydettiği ruznamesinde Bedesten hakkında şu sözleri aktarır:

“*Eski Bedesteni gördüm. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır. Bir aralık Askeri debboy olmuş, şimdi Belediyenin hırdavatı ile bir de kale harabelerinden toplanılan mahkûk ve musavver taşlar mevzu’dur. On sekiz parça kadar taş vardır. Bunlardan üç adedinin yazılarını istinsah ettim. Roma veyahut Yunan Devrinden kalma kabartmalı güzel mermer üzerine resimler varsa da yazı göremedim.*”⁴³

Birkaç gün sonra kaydettiği notlarda ise, Ahmed Tevhid Bey surların akıbeti hakkında da fikir verir:

“*Konya’nın kale duvarlarından pek cüzî eser kalmıştır. İstasyona açılan şose kalenin Garp duvarı Hendeğinden geçerek İstasyona gider. Amma ne hendek kalmış, ne duvar.*”⁴⁴

Bu kısa alıntı sayesinde 1897 yılında Konya’nın Selçuklu surlarından “pek cüzî eser” kaldığını anlıyoruz. Yazar, aynı zamanda şehrin o

dönemdeki değişimiyle ilgili önemli bir bilgi daha paylaşıyor. Ahmet Tevhid Bey’in ruznamesinde bahsettiği bu “İstasyon”, Konya’da yapılmış yeni bir tren istasyonuydu (Resim 11). 1888 yılında kurulan Osmanlı Anadolu Demiryolları (Fr. Chemins de Fer d’Anatolie), 1893’te Eskişehir-Konya hattı için Alman Hükümeti ile anlaşta ve 1896’da Konya hattını hizmete soktu. Hatta İsviçreli fotoğrafçı Berggren’in Konya’ya gelişi, Almanların bu bölgedeki demiryolu yapımı faaliyetleriyle ilgiliydi.⁴⁵ Demiryolu yapımı on dokuzuncu yüzyıl sonunda hız kazanan Osmanlı modernleşmesinin en önemli örneklerinden biridir. Bu dönemde, Konya önemli bir merkez olmuştu. 1903 yılında Konya-Bağdat hattının yapımına başlandı. Aynı yıllarda ise, Şam’dan Hijaz’a demiryolu yapımı başladı. Ancak araya I. Dünya Savaşının girmesiyle çalışmalar durdu.⁴⁶

Bahsedilen gelişmelerden görüldüğü gibi, Konya bir yandan çağın teknolojik yeniliklerine ayak uydurmaya çalışırken, diğer yandan da bazı eski eserlerin yıkımına şahit oluyordu. Ne yazık ki, bu süreçte yıkılan bir diğer tarihi eser de Sultan Süleyman döneminden miras kalan Bedesten binasıydı. 1898 yılında (Ahmed Tevhid Bey’in ziyaretinden kısa bir süre sonra) dinamitle patlatılan bu yapının yerine, Solakian’ın II. Abdülhamid Albümleri arasında yer alan bir fotoğrafının da belgediği Sanayi-i Nefise Mektebi inşa edildi (Resim 12).⁴⁷ Bu dönemde Konya’nın valisi, Avlonyalı Ferid Paşa (1851-1914; Konya valiliği 1898-1902) idi (Resim 13).⁴⁸

Konya’da Müze-i Hümayun

İstanbul’da kurulan Müze-i Hümayun’un ilk şubesi olan Konya Müzesi, 1899 yılında Vali Ferid Paşa’nın önderliğinde açılmıştı.⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu’ndaki müzeleşme sürecini modernleşme bağlamında kapsamlı biçimde ele alan Zeynep Çelik, yerel yönetimlerin ilk etapta mekân olarak okulları tercih etmesinden ve fotoğraf teknolojisinin öneminden bahseder.⁵⁰ Benzer bir şekilde, okul (idadi) ile müzenin iç içe olduğunu Konya’da da görüyoruz. Beraber açılan bu kurumların genellikle binanın dış cephesinden çekilmiş çeşitli fotoğrafları dönemin önde gelen *Servet-i Fünun* dergisinde yer alır (Resim 14-15).

Müze-i Hümayun’un iç mekânının fotoğrafına Alman diplomat ve arkeolog Max von Oppenheim’in (1860-1946) Anadolu seyahatlerinin albümünde rastlıyoruz.⁵¹ 1899 tarihli bir fotoğrafın altında “Koniah Museum” (Konya Müzesi) ibaresi bulunur.⁵² Fotoğrafta aydınlık bir mekânda sergilenen bazı taş eserler dikkat çeker (Resim 16). Arkadaki büyük ve üstü kavisli pencereler, geçtiğimiz yıllarda yeniden inşa edilen ve 2017 yılında Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi olarak açılan müze binasındaki pencerelere benzemektedir.⁵³ Oppenheim’in fotoğrafında, ön yüzünde karşılıklı oturan iki kişi ve yan panellerinde Medusa başı olan bir lahit ve bu eserin arkasındaki kesişen iki duvar boyunca sıralanmış bazı kabartma taş eserler görülür. Sol taraftaki duvar dibinde, Konya surlarından bilinen Selçuklu melek kabartmaları ve sağ taraftaki duvar boyunca ise, günümüzde Karaman Müzesi’nde bulunan lahit parçaları sıralanmıştır. Konya surlarındaki bir friz gibi yan yana

⁴² Huart, *Mevleviler Beldesi Konya*, s. 121-122. Ayrıca bk. Huart, *Konia, la ville...*, s. 186.

⁴³ Ahmed Tevhid (Ulusoy)’un mektupları daha sonra Süheyl Ünver tarafından basılmıştır. Bk. Süheyl Ünver, “Yetmiş Yıl Önce, Konya”, *Belleten* cilt 31 sayı 122 (1967): 207-8.

⁴⁴ Ünver, “Yetmiş Yıl Önce, Konya”, s. 208.

⁴⁵ Karpuz, “G. Berggren ve Konya’nın”, s. 285; Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafçılık*, s. 205.

⁴⁶ Almanlar ve Osmanlı demiryolları hakkında bk. Peter Christensen, *Germany and the Ottoman Railways: Art, Empire, and Infrastructure*, Yale University Press, New Haven – Londra, 2017. Ayrıca bk. Michael Greenhalgh, *From the Romans to the Railways: The Fate of Antiquities in Asia Minor*, Brill, Leiden, 2013.

⁴⁷ Baş ve Bozkurt, “Konya Bedesteni”, s. 514. Dinamitle patlatma için bk. Abdulhamit Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa: Bir Ömür Devlet*, Klasik, İstanbul, 2014, s. 177.

⁴⁸ Konya valiliği için bk. Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa*, s. 95-183.

⁴⁹ Muşmal, “Anadolu’nun İlk Eski Eser...”, s. 121-142; Muşmal, “Konya Asar-ı Atika Müzesi”, s. 7-10.

⁵⁰ Çelik, *Asar-ı Atika*, s. 115-116.

⁵¹ Max von Oppenheim, *Expedition in der Asiatischen Türkei 1899. Adana – Konia Bd. 8*. Berlin, 1930. Albüm bugün Köln’de Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv’dedir. Oppenheim için bk. Lionel Gossman, *The Passion of Max von Oppenheim: Archaeology and Intrigue in the Middle East from Wilhelm II to Hitler*, Open Book Publishers, Cambridge, 2013.

⁵² Daha sonraları harf devrimiyle Konya olarak standardize edilmeden önce, şehrin ismi Osmanlıca’dan Batı dillerine Koniah, Konia, Konieh gibi çeşitli şekillerde çevriliyordu.

⁵³ Bk. “Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi açıldı”, 28 Kasım 2017, <http://selcuklu.meb.gov.tr/www/konya-il-egitim-tarihi-muzesi-acildi/icerik/340> (erişim 15.03.2021).

sergilenmiş olduğunu tespit ettiğimiz lahit parçaları, Oppenheim'in fotoğrafında da yüzyıllarca sergilendikleri şekilde dizili görülmektedir. Solakian ve Berggren'in fotoğraflarında samanlar arasında muhafaza edilmiş halleriyle kaydedilen bu eserler, Müze-i Hümayun'un Konya'daki yeni şubesi sayesinde tekrar gün yüzü görmüş ve halkın karşısına çıkmıştı.

Müzenin iç mekanını Oppenheim'in fotoğrafı sayesinde tanıma fırsatı bulup Getty albümüne tekrar göz atınca, buradaki başka görsellerin de Müze-i Hümayun'da çekilmiş olduğu anlaşılacaktır (Resim 17). Albümde, hem Bedesten'den hem de 1899 yılında açılan müzeden fotoğraf bulunması, değişik yıllara ve farklı valilerin dönemlerine ait fotoğrafların tek bir albümde derlendiğini gösterir. Konya valileri yaptıkları çalışmaları tanıtmak adına böyle bir albüm hazırlayıp İstanbul'a göndermiş olabilirler. Öte yandan, albümün II. Abdülhamid Albümlerine benzerliği de merkezi bir organizasyonu çağırır. Albümde, İnce Minareli Medrese'nin minaresini 1901 yılındaki yıldırımın zarar görmemesi için ve sonra "gerçek durumu" (*l'etat actuel*) gösteren fotoğraflar bu yıldan sonrasına işaret eder. Bu fotoğrafın altındaki el yazısı, diğer sayfalarındakiyle de uyumludur. *Ex libris*'e göre albümün sahibi olan Artin Paşa aynı yıl vefat etmiştir. Bu durumda, albümün hazırlanışı Avlonyalı Ferid Bey'in valiliği dönemine ait olabilir.

Yirminci Yüzyıl Başlarken...

Müze-i Hümayun'un kuruluşuyla beraber Konya'daki eski eserlerle ilgili bilgiler yayınlarda daha bilimsel bir şekilde ele alınmaya başladı. Bunun bir örneği olarak, Josef Strzygowski'nin 1901 yılında yayınlanan *Orient Oder Rom?* isimli eserindeki Berggren'in fotoğrafından yukarıda bahsedilmişti (Resim 8). Bir sene sonra, 1902 yılında İstanbul'daki Müze-i Hümayun'un uzman arkeoloğu Gustave Mendel (1873-1938), Konya'daki yeni müze hakkında bir tanıtım yazısı ve katalog yayımladı.⁵⁴ Mendel, Getty albümünde ve Berggren fotoğraflarında gördüğümüz lahit paneli için Strzygowski'ye atıfta bulunur; lahit kırık haldeki diğer panelinin görsellerini paylaşmış ve eserlerin Konya surlarından geldiğini kaydeder.⁵⁵ Osmanlı Devleti'nin resmî bir görevlisi olan Mendel sayesinde, bugün Karaman Müzesi'nde teşhir edilen bu lahit fragmanlarının Konya surlarından geldiğini kesin olarak söylemek mümkündür (Resim 18-19).

Müze-i Hümayun koleksiyonunun oluşumu döneminde surlardan sökülüp muhafaza edilmiş devşirme malzemelerin ilk yapılış devirlerine atfen antik ya da klasik döneme tarihlendirildiği görülmektedir. Çoğu yabancı araştırmacının ilgisi de bu yöneydi. Sterrett gibi bazıları özellikle kitabeleri etüt ediyordu. Strzygowski ve Mendel gibi yazarlar kabartmaların surlardan geldiğini söylese de aslında eserin lahit olarak ilk yapılış dönemindeki ikonografisi ve

anlamıyla ilgilenmiş ve kabartmalardaki figürlerin Truva savaşından Aşil'in hayatını betimlediğini anlatmışlardı. Amerikalı sanat tarihçisi Charles Rufus Morey (1877-1955) de 1924 yılında bu yazarlara ve fotoğraflarına atf yaparak, lahit parçalarını benzer bir şekilde ele almıştı.⁵⁶ Morey, hazırladığı lahit kataloğunda bahsi geçen parçaları "Konieh (Iconium)" başlığı altında yer vermişti. Eserin surlardan geldiğini söyleyen Morey, betimlenen Aşil mitindeki her figürü tek tek detaylı bir biçimde inceleyip aktarmıştır.⁵⁷ Bu örneklerde görüldüğü gibi, Konya surlarından gelen rölyefler klasik arkeoloji araştırmaları ve lahit katalogları arasında yer almaya başladı. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Alman sanat tarihçisi ve arkeolog Hans Wiegartz (1936-2008), 1965 yılında yayınladığı katalogta eserleri Morey gibi detaylı bir şekilde lahit bağlamında paylaştı.⁵⁸

Wendy Shaw, klasik arkeolojiye olan ilginin, Batılı araştırmacılar için Hellenistik ve Roma dönemlerinin Avrupa kimliğine etkisi ile alakalı olduğunu vurgularken, Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'u sanattan ziyade Osmanlıların toprak hakimiyeti söylevi açısından ele aldığını belirtir.⁵⁹ Bu nedenle, âsâr-ı atıka ve müzecilik konuları dönemin politik ve diplomatik ortamıyla doğrudan bağlantılıydı.⁶⁰ Bu savunmacı yaklaşımda, Osmanlı ve İslam sanatı eserleri belki ilk başta tehdit altında görülüyor ve antik/klasik eserlerle beraber âsâr-ı atıka olarak güvence altına alınmıyordu. Halbuki, bu eserlerin Müze-i Hümayun'da ayrı bir bölümde sergilenmesi için 1889 yılında bir yönetmelik çıkarılmıştı. Fakat, İslam eserlerini muhafaza etmek ve sergilemek amacıyla Evkaf-ı İslamiye Müzesi'nin kurulması 1914 yılına bulacaktı. Müze-i Hümayun'u 1910 yılında vefat eden Osman Hamdi Bey'den devralan kardeşi Halil Edhem Bey (1861-1938), bu konuda aktif rol oynamış ve çağrılarını yankı uyandırmıştı.⁶¹ Buna rağmen Evkaf-ı İslamiye Müzesi kapatıldı. Yirmi yedi yıl kapalı kaldıktan sonra, 1949 yılında Çini Köşk'teki eserlerle beraber Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak yeniden açıldı. Çeşitli hırsızlık skandallarının da yer aldığı bu sancılı süreci, müzenin yüzüncü yıl kutlamaları için yayımlanan kitapta Sevgi Kutluay etraflıca anlatmıştır.⁶²

İstanbul'da durum böyle iken, Konya'da İslami eserlerin sergilenmesi Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile gündeme gelmişti. Aralarında Halil Edhem Bey'in de olduğu kurulun kararıyla Mevlana Dergahı, Konya Âsâr-ı Atıka Müzesi olarak 2 Mart 1927'de ziyarete açıldı.⁶³ Dönemin müze müdürü Mehmet Yusuf (Akyurt) burada bazı düzenlemeler yapmış; Müze-i Hümayun deposundan eserler getirip avluda sergilemiş ve 1930 yılında *Konya Âsârı Atıka Müzesi Muhtasar Rehberi* başlıklı bir yayın hazırlamıştı.⁶⁴ Konya'nın tarihi eserleriyle ilgilenen ve müzeyi gezen Atatürk, ziyaretçi defterine takdirlerini belirten bir yazı yazmıştı.⁶⁵ 1953 yılında arkeolojik eserlerin İplikçi Camii'ne

⁵⁴ Mendel hakkında bk. *Éclats d'antiques: sculptures et photographies: Gustave Mendel à Constantinople*, (Ed. Martine Poulain – François Queyrel – Gérard Paquot), Armand Colin, Paris, 2013; Edhem Eldem, *Mendel-Sebah: Müze-i Hümayun'u Belgelemek / Mendel-Sebah: Documenting the Imperial Museum*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul, 2014.

⁵⁵ "Fragments d'un grand sarcophage de m.bl trouvé en morceaux dans le mur d'enceinte de la ville." Gustave Mendel, "Le Musée de Koniah", *Bulletin de correspondance hellénique*, 26, 1902, s. 225 ve şekil 4-5.

⁵⁶ Charles Rufues Morey, *The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi*, cilt V, The American Society for the Excavation of Sardis, Princeton, 1924, s. 33, şek. 36-37.

⁵⁷ Morey, *The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi*, cilt. V, s. 33-34, şek. 36 ve 37.

⁵⁸ Hans Wiegartz, *Kleinasiatische Säulensarkophage: Untersuchungen Zum Sarkophagtypus Und Zu Den Figürlichen Darstellungen*. Istanbuler Forschungen, Bd. 26. Mann, Berlin, 1965, s. 162-63.

⁵⁹ "...Osman Hamdi used the museum as a means of expressing a collective Ottoman identity that would include classical civilization as part of its territorial heritage, thereby constructing a meta-narrative of identity rooted in intrinsic links between the empire and Western civilization. Thus the

Ottoman museum narrative was rooted in a discourse of territory, not of art, as a metonym for culture." Wendy Shaw, "Museums and Narratives of Display from the Late Ottoman Empire to the Turkish Republic", *Muqarnas*, 24, 2007, s. 258.

⁶⁰ Amerikalılarla olan ilişkiler için bk. *Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar: Arkeoloji, Diplomasi, Sanat*, (Ed. Renata Holod – Robert Ousterhout), Pera Müzesi, İstanbul, 2011.

⁶¹ Halil Edhem hakkında bk. *Halil Edhem Hatıra Kitabı / In Memoriam Halil Edhem*, [1947-48], 2 cilt, Türk Tarih Kurumu, 2013; Halil Edhem, *Müzecilik Yazıları: Modern Sanat Müzesinin Tasarımı*, (Ed. Ali Artun), İletişim, İstanbul, 2019.

⁶² Sevgi Kutluay, "Evkaf-ı İslamiye Müzesi'nin Kurulmasını Hazırlayan Ortam ve Kurucuları", *Türk ve İslam Eserleri Müzesi: 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, (Ed. Seracettin Şahin – Sevgi Kutluay – Miyase Çelen), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2014, s. 7-41.

⁶³ Bk. Hüseyin Karaduman, "Belgelerle Konya Mevlânâ Müzesi'nin Kuruluşu", *Vakıflar Dergisi*, 29, 2005, s. 135-61.

⁶⁴ Mehmet Yusuf, *Konya Âsârı Atıka...*

⁶⁵ Bk. Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

taşınmasıyla dergah Mevlana Müzesi adını almıştı.⁶⁶ Daha sonra, 1962 yılında müze müdürü Mehmet Önder döneminde Konya’da yeni müzelerin kurulmasıyla, Arkeoloji Müzesi’deki gibi, İnce Minareli Medrese’de de Konya Müzesi Selçuklu Devri Taş ve Ahşap Eserler Seksiyonu kurulmuştur.⁶⁷ Bu vesileyle, arkeolojik ve İslami eserler giderek ayrı mekanlarda sergilenmeye başlandı. Aynı aileye mensup olmalarına rağmen Osman Hamdi Bey ve Halil Edhem Bey’in kendi ilgi alanlarında da şahit olduğumuz klasik arkeoloji ve İslami eserler ayrımı, tasnif ve teknik sınıflandırma olarak eserlerin arasındaki bağların yitirilmesine neden oldu. Müzelerin de ayrı mekanlar olarak ayrılmasıyla, bir yandan yeni bir farkındalık oluşturulurken, diğer yandan da kültürel bellekte kopukluk meydana getirilmiştir.

Yitirilen Kültürel Bellek

İbrahim Hakkı Konyalı (1896-1984) 1964 yılında basılan meşhur *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi* adlı kitabında, Roma dönemi başlığı altında “Sidamara tipinde bir Lahid parçası” diye Solakian ve Berggren’in de fotoğrafını çektiği sağlam lahit panelinin fotoğrafını verir.⁶⁸ İlginçtir ki, 1954-64 yılları arasında Konya Müze Müdürlüğü yapmış olan Önder, *Mevlanâ Şehri Konya* adlı önemli eserinde, on dokuzuncu yüzyıl seyyahlarının surların gördüğü ve detaylı bir şekilde tarif ettiği lahit parçalarının atıfta bulunsa da, Konyalı’nın yakın zamanda fotoğrafını yayımlanmış olduğu eserden hiç bahsetmez. Örneğin, Fransız seyyah Charles Texier’den (1802-1871) alıntı verir: “Güney burçlarının birinde bulunup, Avrupalıların hayretine mucip olan bir lâhid şayan-ı dikkattir. Bunun yüzü kavis şeklinde sekize bölünmüş ve (Aşil’in (Scyros) a ait hikâyesi resmedilmiştir.”⁶⁹ Daha sonra, “Konya Kal’asına Ait Figürlü Plastik Eserler” başlıklı bölümde Fransız entomolojist/böcekbilimci Guillaume-Antoine Olivier’in (1756-1814) gözlemlerini paylaşır:

“... Olivier, Kal’a kapılarından biri üzerindeki bir sarkofaj parçasını veya bir steli şöyle anlatmaktadır: (... Sağ tarafta başsız bir Herkül heykeli, sol üst tarafta, on kişilik bir gurubu tasvir eden bir kabartma bulunmaktadır. Bu on kişinin üçü çıplak, dördü giyinik erkektir. Diğerleri kadındır. Şahısların aralarında burmalı sütunlar vardır. Kapının solunda, duvarda başka tasvirler de vardır. Meselâ, yüksek ayaklı yataкта, bir adam ile önünde bir kadını tasvir eden bir kabartmadan başka, kalkanlı bir süvari savaşçı ile yaya başka bir savaşçı kabartması görülür...”⁷⁰

Olivier’in bu alıntısıyla Konya surlarındaki figürlü plastik eserlere giriş yapan ve Avrupalı seyyahların tasvir ettiği klasik devre ait buluntulardan bahseden Önder, bölümün geri kalanında detaylı bir şekilde çift başlı kartal, kanatlı melek veya simurg gibi Selçuklu kabartmalarına yer verir. Devşirme malzeme olarak sadece aslanlardan bahseder ve bir aslan heykeli fotoğrafı ilave eder.⁷¹ Hatırlanacağı üzere Selçuklu devrine ait taş ve ahşap eserler Önder döneminde Arkeoloji Müzesi bünyesinden ayrılmış ve İnce Minareli Medrese’de teşhir edilmeye başlanmıştır. Bilimsel çalışmaları ve

geçiş sürecindeki kıymetli tecrübesi düşünüldüğünde Önder’in Texier ve Olivier’in tasvirlerinden yola çıkarak bahsi geçen lahit panellerinin müze envanterinde olduğunu tespit edememiş olması burada önemli bir kopukluğa işaret eder.

Özetlemek gerekirse, yirminci yüzyılda akademik etütlerin ve müzecilik çalışmalarının tasnif ve kataloglama metotları gereğince, surlardan sökülen eserler zaman içinde yapıldıkları çağa göre klasik/arkeolojik ve İslami/Selçuklu olarak dönemlere ayrılmıştır. Koleksiyonlar büyüyüp genişlediğinde farklı müzelerin kurulması bu eserlerin birbirinden ve bağlamlarından iyice uzaklaşmalarını beraberinde getirmiştir. Tam da bu sebeple, Selçuklu dönemine atfedilen eserler bugün halen İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’nde muhafaza edilmektedir. Ancak Önder’in bahsettiği aslanlar hariç surların muhteviyatını oluşturan devşirme eserlerin akıbeti meçhuldür.

Konya Arkeoloji Müzesi bünyesindeki eksiksiz ve bütün olarak sergilenen Roma dönemi lahitlerinin sayısı arttıkça, bu çalışmaya konu olan frizi oluşturan lahit fragmanları muhtemelen depoya kaldırılmıştır. Yerlerinin değiştirilmesi ağırlıkları sebebiyle oldukça zor olan bu taş eserlerin tekrar teşhiri için yeni bir müze mekânı uygun bulunmuş olsa gerek ki, zamanla kent belleğinin önemli bir parçası olmaktan, depoda sergilenmeyi bekleyen “klasik/arkeolojik parçalara” dönüşen bu fragmanlar 1979 yılında yeni açılan Karaman Müzesi’ne hibe edilir. Bu aşamadan sonra artık fragmanların Konya ile bağı tamamen kopmuş gibidir. 2001 yılında müzedeki Roma lahitleri üzerine yapılan bir yüksek lisans tezinin kataloğunda yer alır.⁷² Bu tezde, daha önceki çalışmalar gibi Aşil mitolojisi ve parçaların tahmini rekonstrüksiyonuna yer verilmiştir.⁷³ Morey, Wiegartz gibi yazarların çalışmalarına da atıf yapıp buluntu yeri olarak Konya’dan bahsedilse de, fragmanların surlarla ilişkisine dair herhangi bir bilgi bulunmaz.⁷⁴ Son olarak ise, sağlam lahit paneli 2005 yılında Karaman Müzesi tanıtımında kullanılan katalogun kapağında yer almıştır.

Bu friz örneğinden yola çıkarak, devşirme malzemelerin özellikle Müze-i Hümayun koleksiyonunun oluşumu döneminde ilk yapılaş devirlerine atfen antik ya da klasik döneme tarihlendirildiği görülmektedir. Konya surlarının tamamıyla yok olmasıyla, bu eserlerin yüzyıllar boyunca sergilendikleri bağlamın ve beraberinde oluşan kültürel belleğin de zaman içinde yitirildiği söylenebilir. Surlardan geldikleri bazı akademik çalışmalarda not edilse bile, lahit işlevinden farklı olarak tekrar kullanılan iki uzun lahit panelinin Ortaçağ’da yekpare bir “friz” görevi üstlendiği ve on dokuzuncu yüzyıla kadar şehrin surlarında Texier ve Olivier gibi ziyaretçileri karşılayıp hayran bıraktıkları hafızalardan silinmiştir. Halbuki, İbn Bibi’nin de yukarıdaki alıntıda işaret ettiği gibi, kabartma ve yontulmuş eserler on üçüncü yüzyılda belli bir bilinçle surlara yerleştirilmiştir. Scott Redford devşirme lahit kullanımının Selçuklular için insanı hayrete düşüren “‘acā’ib” nesnelere olarak algılanmasıyla ilgili olduğunu vurgular.⁷⁵ Buradaki imgeler çeşitli

⁶⁶ Haşim Karpuz, “Mevlanâ Müzesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2004, s. 452-454.

⁶⁷ *Konya Müzesi Selçuklu Devri Taş ve Ahşap Eserler Seksiyonu Rehberi (İnceminare)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1962.

⁶⁸ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1165.

⁶⁹ “Charles Texier, Konya Kal’asını tarif ettikten sonra (Burçları pek düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Bunlar arasında, daha eski asardan alınmış birçok taşlar, Bizans yazıları bulunan kitabeler, sütun başlıkları ve gövdeleri de vardır. Selçuklular, Osmanlılar gibi canlı tasvir yapmaktan kaçınmamışlardır. Kendilerinden önceki medeniyetin asarını, kemâl-i itina ile kal’a duvarına döşeyerek muhafaza etmişlerdir. Güney burçlarının birinde bulunup, Avrupalıların hayretine mucip olan bir lâhid şayan-ı dikkattir. Bunun yüzü kavis şeklinde sekize bölünmüş ve (Aşil’in (Scyros) a ait hikâyesi resmedilmiştir. Kal’anın iç kısmı, iç kal’a adında küçük bir şato ile müdafaa edilmiştir. Selçuklu Sultanlarının arması olan doğan kuşu resmi, büyük kapısı üzerine hakedilmiştir.) demektir.” Charles Texier, *Küçük Asya*, (Çev. Ali

Suat), c. III, s. 206, İstanbul, 1340, bk. Mehmet Önder, *Mevlanâ Şehri Konya*, [1962], 2. baskı, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s. 66.

⁷⁰ G. A. Olivier, *Voyage dans L’Empire Ottoman*, t. V. p. 488, Paris, 1807, bk. Önder, *Mevlanâ Şehri Konya*, s.71.

⁷¹ Bk. Önder, *Mevlanâ Şehri Konya*, s.75-77.

⁷² Kılıçhan Sevmen, “Karaman Müzesi Roma Lahitleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 41-46, şek. 8-20. (Müze envanter numarası 2179 olarak bilinmektedir ancak katalogta A-2180 olarak yer almaktadır.)

⁷³ Sevmen, “Karaman Müzesi Roma Lahitleri”, şek. 20.

⁷⁴ Bk. Sevmen, “Karaman Müzesi Roma Lahitleri”, s. 41-43.

⁷⁵ Scott Redford, “Devşirme Malzeme Olarak Lahit: On Üçüncü Yüzyıl Konya’sından Örnekler”, *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ’dan Osmanlı’ya Anadolu’da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, s. 215.

hikayelerin icat edilmesine vesile olur. Benzer düşüncelerle ben de Konya'nın kuzey surlarında de Laborde'un betimlemiş olduğu eser grubunu inceleyerek burada bahsedilen frizi bulmaya çalışmış fakat eserin kendisine erişemediğim için çizimler ve Olivier gibi seyyahların tasvirlerinden yola çıkarak surların dekoratif programına odaklanmış ve hikayelere anlam vermeye çalışmışım.⁷⁶ Yerini ancak daha sonra tespit edebildiğim bu frizin Konya'da değil de Karaman Müzesi'nde olduğunu ortaya koyduğum makalede, ikonografi ve göstergebilim analizleriyle frizin surlardaki işlevini ve yansıttığı mitleri Anadolu'nun o çağdaki çeşitli kültürel gelenekleri (Roma, Pers ve Türk-İslam) çerçevesinde incelemeye çalıştım.⁷⁷

Sonuç

Yabancı araştırmacıların on dokuzuncu yüzyıldaki Konya seyahatlerinde bahsettikleri bu "friz" uzun zamandır gözden kaçmıştı. Olivier ve Texier'nin surlarda dikkatini çeken ve de Laborde'un detaylı bir şekilde resmini çizdiği, daha sonra ise Sterrett'in depolanmış halde gördüğü "friz" yıllardır tespit edilememişti. Söz konusu eseri, Mendel'den sonra Morey de kataloglamış ve onlardan neredeyse altmış sene sonra ise Wiegartz tarif etmişti. Son olarak Konyalı, bu eserin fotoğrafını yayımlamış olsa da "friz" parçalarının izi kaybolmuştu. Bu makalede özellikle Solakian, Berggren ve Oppenheim fotoğraflarının aracılığıyla, bu eserlerin surlardan söküldükten sonraki yaşam hikayeleri takip edilerek nasıl bir süreç yaşandığı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlı'nın Selçuklu ve Ortaçağ geçmişine bakışı ve kültür tarihi açısından bu araştırma bize önemli bazı bilgiler sunmaktadır.⁷⁸

On dokuzuncu yüzyıl sonunda âsâr-ı atika nizamnamelerinde eski eserler koruma altına alınmış ancak Selçuklu ve diğer İslami eserlerle ilgili farkındalık yirminci yüzyılın başlarından itibaren oluşmaya başlamıştır. Buna rağmen Halil Edhem, 1930'lu yıllarda Selçuklu eserlerinin "şayanı esef" hallerinden bir "hürmetsizlik" olarak bahsetmiş ve bunun başlıca sebebinin "tahsisatsızlık" ya da ödenek eksikliğine bağlamıştır.⁷⁹ Konya örneğine baktığımızda, eski eser olarak depolanan parçalar arasında hem klasik döneme ait eserler hem de bazı seçilmiş Selçuklu kitabeleri ile rölyepleri yer alır. Eserlerin ilk depolama alanı olarak kullanılan Bedesten'deki mütevazı ortamın da "tahsisat" sorunlarına işaret ettiği söylenebilir. Benzer bir şekilde, surların bir taş ocağı gibi görülüp kullanılması da, ihtiyaçları karşılama amacıyla ilişkilendirilebilir. Eski eserleri korumaya yönelik çabaların arttığı bir dönemde, surların âsâr-ı atika olarak algılanmadığı ve başlı başına bir eser olarak koruma altına alınmadığı anlaşılır. Sanat değeri olduğu düşünülen ve "âsâr-ı atika" statüsüyle koruma altına alınan eserlerin Bedesten'de depolandığı ya da Abdurrahman Paşa'nın yaptığı gibi İstanbul'a gönderildiğini, kalan kesme taşların yapı malzemesi için faydalı bulunduğunu, geriye kalan molozun da görünüm ve işlevini yitirdiği için ortadan kaldırıldığını anlıyoruz.

İlginç olanı şudur ki, harap haldeki Konya surları bu stratejik yıkımla eriyip giderken, 1890'ların sonunda, Konya vilayetine bağlı Antalya şehrinin surları için de tartışmalar devam etmektedir. Ferid Paşa, yer yer tehlike arz ettikleri için surları kaldırmak istemiş ve bunun için defalarca İstanbul'a, "sur esasen bir kıymet-i tarihiyyeyi hâiz olmadığı gibi, zamanla hemen her tarafı haraba yüz tutmuş ve mevki ve vaziyetiyle şehrin ümrânına daima hâmil olmakda" diye yazmıştır.⁸⁰ Buradan anlaşılabilir ki, İstanbul'dan atanan ve kendi amaçlarını vilayeti belli bir refah seviyesine getirmek olarak gören Konya valileri, Ortaçağ surlarının modernleşmeye ket vuran fiziksel bir engel olduğunu düşünüyorlardı. Nitekim bu kentsel gelişim anlayışı Galata ya da Paris'ten çok da farklı değildir. "Surun bir taşına bile dokunulmamasına yönelik bir irade-i seniyye" olması sebebiyle, Ferid Paşa Antalya surlarını yıkamamış olsa da ne yazık ki Konya surlarının akıbeti farklı olmuştur.⁸¹ Bu iki örnek arasındaki tutarsızlık dikkate şayandır.

Devşirme eserlere gelince, bu konudaki çalışmalar da benzer bir sınıflandırma sorunu ile karşılaşmıştır. Önceleri eserin ilk yapılaş dönemi esas alınıp tekrar kullanımına değer verilmezken; son yıllarda ise maddi kültür alanında yapılmış çalışmalar, ilk ortamlarından kopan ve devşirilen eserlerin yeni bir hayatı olduğunu vurgular. Ivana Jevtić, "yeniden doğmak" (*reincarnation*) ve "sonraki yaşam" (*afterlife*) kavramlarıyla "maddi nesnelere, binaların ve mekânların yenilenmiş kullanımlarını, onlara benzersiz bir varoluş sağlayan ve onları unutulmaktan kurtaran bir tür yeni yaşam olarak" kurgulayarak yeni bir akademik yaklaşıma işaret eder.⁸² Bu bağlamda, söz konusu olan eserlerin birçok "sonraki yaşamı" olduğu düşünülebilir (lahit şeklinde, friz olarak surlarda, Bedesten'de, Müze-i Hümayun'da, Konya Âsâr-ı Atika Müzesi'nde, Konya Arkeoloji Müzesi deposunda, Karaman Müzesi'nde gibi). Bazı yazarlar, bu yaşamlardan nesnenin biyografisi olarak bahseder.⁸³ Lahit panellerini değerlendirdiğimiz zaman, Konya surlarında yüzyıllarca sergilenip şehre yaklaşan ziyaretçileri karşılayan eserler arasında yer almaları, hem nesne olarak kendi yaşamlarında hem de kent belleği açısından önem taşır.

Yılmaz Önge surların yok olmasıyla Konya'yı "Hafızasını Kaybeden Şehir" olarak tanımlar.⁸⁴ Surların bütünlüğünün, kentsel bağlamının, kitabe ve bezeme programının kaybolmasının yanı sıra, bunlara ipucu sağlayan nitelikteki fragmanlar olarak devşirme malzemelerin yaşam öykülerinin kaybolması, burada Selçukluların yaratmış olduğu ve on dokuzuncu yüzyıla kadar hayranlık uyandıran "acâ'ib" tabakanın da yok edilmesi anlamına gelmektedir. Osmanlı valilerinin Konya'da "âsâr-ı atika" konusunda aldıkları kararlar netice olarak tarihin bu sayfasına sünger çekse de fotoğrafların tanıklığı sayesinde bu nesnelere hayat öykülerini takip etmek ve bu şekilde Konya kültür tarihine bir nebze ışık tutmak mümkün olabilmiştir.

⁷⁶ Bk. Yalman, "Antikiteyi Onarmak", s. 219-241.

⁷⁷ Bk. Yalman, "Translating Spolia", s. 156-177.

⁷⁸ Geçmişe bakış için, bk. Sibel Bozdoğan ve Gülru Necipoğlu (Ed.); *History and Ideology: Architectural Heritage of the "Lands of Rum"*, *Muqarnas* 24, 2007 ve Nina Ergin ve Scott Redford (Ed.), *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açılırları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ilgili bölümler.

⁷⁹ Halil Edhem, *Tarihi Eserlerimizi Korumağa Mecburuz*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933. s.8-9.

⁸⁰ ŞD 1750/6, 1319 L 27, Belge No.2, bk. Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa*, s.183, n. 179.

⁸¹ Ferid Paşa'nın biyografisini kaleme alan Kırmızı, Antalya surları için "surun kaldırılması halledemediği işlerinden biri oldu" diye aktarıyor. Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa*, s.183.

⁸² Ivana Jevtić, "Giriş", *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ'dan Osmanlı'ya Anadolu'da Objelerin, Materyallerin ve Mekânların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, s. 5.

⁸³ Jevtić, "Giriş", s. 7 ve 10; Igor Kopytoff, "The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process", *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, (Ed. A. Appadurai), Cambridge University Press, Cambridge, 1986, s. 64-94.

⁸⁴ Yılmaz Önge, "Hafızasını Kaybeden Şehir: Konya", *Merhaba Gazetesi, Akademik Sayfalar*, cilt 12, sayı 29, 21 Kasım 2012 Çarşamba, (Ed. M. Ali Uz – Ali Işık), s. 460-464. [Orijinali için bk. *İktibas: Konya Mimarlar Odası Bülteni* 90/1 Konya, 1990, s. 4-8.] Aynı yayın içinde bk. Haşim Karpuz, "Ortaya Çıkan Konya Sur Kalıntıları Yok Edilmemelidir", s. 449-455 ve Osman Eravşar, "Konya Ahmedî Ah Çekerken!", s. 456-459.

KAYNAKÇA

- (Arseven), Celâl Esâd; *Sanat Kamusu*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926.
- Asutay-Effenberger, Neslihan; “Konya Alaeddin Camisi Yapım Evreleri Üzerine Düşünceler / Some Remarks on the Building Phases of the Alaeddin Mosque in Konya”, *METU JFA*, 23/2, 2006, s. 113-122.
- Bahrani, Zainab, Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (Ed.); *Geçmişe Hücum: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeolojinin Öyküsü, 1753-1914*, Salt, İstanbul, 2011.
- Bakırcı, Naci ve Hacer Kara; *Müzenin Saklı Hazinesi: Cam Filmlerde Konya Anıtları*, Konya Müze Müdürlüğü, Konya, 2011.
- Baş, Ali ve Tolga Bozkurt; “Konya Bedesteni”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2003, s. 507-528.
- Bozdoğan, Sibel ve Gülru Necipoğlu (Ed.); *History and Ideology: Architectural Heritage of the “Lands of Rum”*, *Muqarnas* 24, 2007.
- Carmona, Michel; *Paris'in Kentsel Dönüşümü: Haussmann Uygulamaları*, (Çev. Murat Aykaç Erginöz), Genar, İstanbul, 2004.
- Christensen, Peter; *Germany and the Ottoman Railways: Art, Empire, and Infrastructure*, Yale University Press, New Haven – Londra, 2017.
- Çağlar, Burhan; *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)*, Art Sanat, İstanbul, 2010.
- Çal, Halit; “Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, 26, 1997, s. 391-395.
- Çaycı, Ahmet (Ed.); *Seyahatnamelerde Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2016.
- Çelik, Zeynep; *Asar-ı Atika: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti*, (Çev. Ayşen Gür), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Çelik, Zeynep; *Avrupa Şark'ı Bilmez: Eleştirel bir Söylem (1872-1932)*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020.
- De Laborde, Léon; *Voyage en Orient: Voyage de l'Asie Mineure*, Firmin Didot, Paris 1838.
- Eldem, Edhem; *Mendel-Sebah: Müze-i Hümayun'u belgelemek / Mendel-Sebah: Documenting the Imperial Museum*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul, 2014.
- Eldem, Edhem; “Görüntülerin Gücü: Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması ve Etkisi”, *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite, 1840-1914*, (Ed. Zeynep Çelik – Edhem Eldem; Çev. Ayşen Gür), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 112-116.
- Eraşar, Osman; “Gezginlerin Gözüyle Konya”, *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, (Ed. Ahsen Erdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 240-287.
- Erdemir, Yaşar; *Alaeddin Camii ve Türbeleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2009.
- Ergin, Nina ve Scott Redford (Ed.); *Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Bakış Açuları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Erkan, Davut; “Said Paşa, Eğinli (1831-1896)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2008, s. 574-575.
- Eyice, Semavi; “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1985, s. 1596-1603.
- Eyice, Semavi; “Huart, Clément Imbault (1854-1926)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, s. 262-264.
- Gossman, Lionel; *The Passion of Max von Oppenheim: Archaeology and Intrigue in the Middle East from Wilhelm II to Hitler*, Open Book Publishers, Cambridge, 2013.
- Greenhalgh, Michael; *From the Romans to the Railways: The Fate of Antiquities in Asia Minor*, Brill, Leiden, 2013.
- Halil Edhem, *Tarihi Eserlerimizi Korumağa Mecburuz*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933. s. 8-9.
- Halil Edhem, *Müzecilik Yazıları: Modern Sanat Müzesinin Tasarımı*, (Ed. Ali Artun), İletişim, İstanbul, 2019.
- Halil Edhem Hatura Kitabı / In Memoriam Halil Edhem*, [1947-48], 2 cilt, Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Hamilton, William John; *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia: with Some Account of their Antiquities and Geology*, 2 cilt, J. Murray, London, 1842.
- Holod, Renata, ve Robert Ousterhout (Ed.); *Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar: Arkeoloji, Diplomasi, Sanat*, Pera Müzesi, İstanbul, 2011.
- Huart, Clément; *Konia, la ville des derviches tourneurs, souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, Ernest Leroux, Paris, 1897. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1172370n> (erişim 20.11.2020).
- Huart, Clément; *Mevleviler Beldesi Konya*, (Çev. Nezh Uzel), Tercüman, İstanbul, 1978, s. 102.
- Işık, Ali (Ed.); *Vali İngiliz Said Paşa'nın Konya Günleri*, Çizgi, Konya – İstanbul, 2018.

- İbn Bibi, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el Ca'feri er-Rugadi; *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye: Selçuknâme*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020.
- İbn Bîbî (el-Hüseyin b. Muhammed b. 'Alî el-Ca'ferî er-Rugedî); *El-evâmirü'l-'alâ'iyye fi'l-umûr'l-'alâ'iyye*, Tıpkıbasım, (Ed. Adnan Sadık Erzi), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1956.
- Jevtić, Ivana; "Giriş", *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ'dan Osmanlı'ya Anadolu'da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, s. 3-23.
- Karaduman, Hüseyin; "Belgelerle Konya Mevlânâ Müzesi'nin Kuruluşu", *Vakıflar Dergisi*, 29, 2005, s. 135-61.
- Karamağaralı, Haluk; "Konya Ulucami", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi* 4, 1982, s.121-132.
- Karpuz, Haşim; "Mevlânâ Müzesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2004, s. 452-454.
- Karpuz, Haşim; "İlk Fotoğraf ve Kartpostallardaki Konya Şehri", *İpek Yolu Konya Kitabı*, 9, 2006, s. 265-272.
- Karpuz, Haşim; *Konya Fotoğraf Tarihi*, Selçuklu Belediyesi, Konya, 2008.
- Karpuz, Haşim; "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi, Konya Foto Behçet'in Tarihi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 22/1, 2013, s. 131-144.
- Karpuz, Haşim; "G. Berggren ve Konya'nın İlk Anıt Fotoğraf Albümleri / Monument Photographs of Konya Pertaining to Berggren," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı), 6/25, 2013, s. 283-291.
- Karpuz, Haşim; "Trabzon'un İlk Anıt Fotoğraflarının Değeri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 18, 2015, s. 113-130.
- Kırmızı, Abdulhamit; *Avlonyalı Ferid Paşa: Bir Ömür Devlet*, Klasik, İstanbul, 2014.
- Kış, Salih; "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekâtı ve Konya Muharebesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 2010, s. 145-158.
- Konyalı, İbrahim Hakkı; *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964.
- Kopytoff, Igor; "The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process," *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, (Ed. A. Appadurai), Cambridge University Press, Cambridge, 1986, s. 64-94.
- Kutluay, Sevgi; "Evkaf-ı İslamiye Müzesi'nin Kurulmasını Hazırlayan Ortam ve Kurucuları", *Türk ve İslam Eserleri Müzesi: 100 Yıl Önce 100 Yıl Sonra*, (Ed. Seracettin Şahin – Sevgi Kutluay – Miyase Çelen), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2014, s. 7-41.
- Madran, Emre; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950*, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 2002.
- Mehmet Yusuf, *Konya Âsarı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi*, Alâeddin Klişe Matbaası, İstanbul 1930.
- Mendel, Gustave; "Le Musée de Konia", *Bulletin de correspondance hellénique*, 26, 1902, s. 209-246.
- Mendel, Gustave; *Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Müze-i Hümayun, Kostantiniyye, 1914.
- Morey, Charles Rufus; *The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi*, cilt V, The American Society for the Excavation of Sardis, Princeton, 1924.
- Mumcu, Ahmet; "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26, 1969, s. 45-78.
- Muşmal, Hüseyin; "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32/1, 2008, s. 97-116.
- Muşmal, Hüseyin; "Anadolu'nun İlk Eski Eser (Arkeoloji) Müzesi: Konya Âsâr-i Atika Müzesi'nin Kuruluşu", *International Periodical for History and Social Research*, 1, 2009, s. 121-142.
- Muşmal, Hüseyin; *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası: Konya Vilayet Örneği (1876-1914)*, Kömen Yayınları, Konya, 2009.
- Muşmal, Hüseyin; "Konya Asar-ı Atika Müzesi", *Konya Ansiklopedisi*, c. 6, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2014, s. 7-10.
- Okur Coşkunçay, Esra; "Galata Surları'nın Yıkım Süreci, *Tasarım Kuram*," 14/25, 2018, s. 33-58.
- Ousterhout, Robert; *John Henry Haynes: A Photographer and Archaeologist in the Ottoman Empire 1881-1900*, Cornucopia Books, İstanbul, 2016.
- Önder, Mehmet; *Konya Müzesi Selçuklu Devri Taş ve Ahşap Eserler Seksiyonu Rehberi (İnceminare)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1962.
- Önder, Mehmet; *Mevlânâ Şehri Konya*, [1962], 2. baskı, Güven Matbaası, Ankara, 1971.
- Önder, Mehmet; *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

- Önge, Mustafa; “Kültür Mirasını Tanımlamak İçin Türkiye’de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Âtika”, *Avrasya Terim Dergisi* 6/1, 2018, 8-14.
- Önge, Yılmaz; “Hafızasını Kaybeden Şehir: Konya”, *Merhaba Gazetesi, Akademik Sayfalar*, cilt 12, sayı 29, 21 Kasım 2012 Çarşamba, (Ed. M. Ali Uz – Ali Işık), s. 460-464. [Orijinali için bk. *İktibas: Konya Mimarlar Odası Bülteni* 90/1 Konya, 1990, s. 4-8.]
- Özendes, Engin; *Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafçılık: 1839-1923*, YEM Yayın, İstanbul, 2017.
- Poulain, Martine, François Queyrel ve Gérard Paquot (Ed.); *Éclats d’antiques: sculptures et photographies: Gustave Mendel à Constantinople*, Armand Colin, Paris, 2013.
- Redford, Scott; “The Alaeddin Mosque in Konya Reconsidered”, *Artibus Asiae* 51, 1991, 54-74.
- Redford, Scott; “Devşirme Malzeme Olarak Lahit: On Üçüncü Yüzyıl Konya’sından Örnekler”, *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ’dan Osmanlı’ya Anadolu’da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, 201-215.
- Sevmen, Kılıçhan; “Karaman Müzesi Roma Lahitleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Shaw, Wendy; *Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, İletişim, İstanbul, 2004.
- Shaw, Wendy; “Museums and Narratives of Display from the Late Ottoman Empire to the Turkish Republic”, *Muqarnas*, 24, 2007, s. 252-279.
- Sterrett, John Robert Sitlington; *Preliminary report of an archaeological journey made in Asia Minor during the summer of 1884*, Cupples, Upham, and Co., Boston 1885.
- Strzygowski, Josef; *Orient Oder Rom? Beiträge Zur Geschichte Der Spätantiken Und Frühchristlichen Kunst*, J.C. Hinrichs’sche Buchhandlung, Leipzig, 1901.
- Tuğlacı, Pars; *Dadyan Ailesi’nin Osmanlı Toplum, Ekonomi ve Siyaset Hayatındaki Rolü / The Role of the Dadian Family in Ottoman Social, Economic and Political life*, Pars Yayın, İstanbul, 1993.
- Ünver, Süheyl; “Yetmiş Yıl Önce, Konya”, *Belleten*, 122, 1967, s. 201-220.
- Yalman, Suzan; “Antikiteyi Onarmak: Okunabilirlik ve Konya’da Selçuklu Devşirme Malzemelerini Okumak”, *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ’dan Osmanlı’ya Anadolu’da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, (Ed. Suzan Yalman – Ivana Jevtić), Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2018, s. 219-241.
- Yalman, Suzan; “Translating Spolia: A Recent Discovery of Fragments from the Walls of Seljuk Konya and Their Afterlives”, *Spoliation as Translation: Medieval Worlds in the Eastern Mediterranean*, (Ed. Ivana Jevtić – Ingela Nilsson), *Convivium supplementum* (özel sayı) 2021/2, s. 156-177.
- Wiegartz, Hans; *Kleinasiatische Säulensarkophage: Untersuchungen Zum Sarkophagtypus Und Zu Den Figürlichen Darstellungen*, Istanbululer Forschungen, Bd. 26, Mann, Berlin, 1965.

EXTENDED ABSTRACT

The late nineteenth century was a period of transition and transformation for the Ottoman Empire. New laws were established in 1869, 1874, and 1884, in response to increasing foreign interests in antiquities found in the Ottoman lands. Moreover, in 1889, a new code was established for the Imperial Museum (Müze-i Hümayun) and in 1899, its first branch opened in Konya. During the fifteen years between 1884 and 1899, what kinds of developments occurred in Konya in terms of protecting antiquities? The city's medieval walls are especially important as a case study. For instance, while on the one hand antiquities were coming under protection, on the other, the city's renowned thirteenth-century Seljuk walls were being destroyed. Was there an explanation for this seemingly contradictory situation? The textual sources do not provide sufficient information regarding the dismantling of the walls. However, as a new technology, photography offers critical testimony for the time period in question. In this article, I try to shed light on the late nineteenth-century cultural context and the fate of the walls through the lens of photographs taken during those years. While discussing this period, I focus on some spoliated reliefs exhibited together as a frieze on the Konya walls.

The case of the mentioned spolia, once embedded in the Seljuk walls of Konya is particularly revealing. These works had drawn the attention of many travelers and are best known from the engravings of the French archaeologist and traveler, Léon de Laborde. Since the walls no longer exist today, the whereabouts of these artifacts have been a mystery. Late nineteenth-century photography helps unveil what happened to such works when the walls were stripped down.

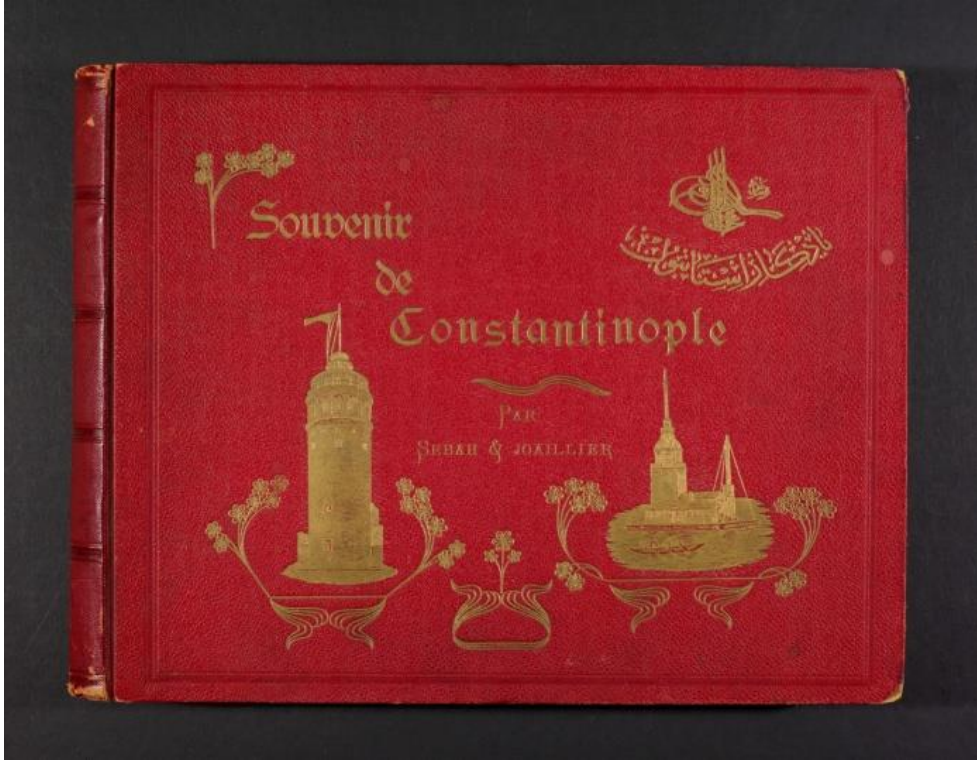
Thanks to photographs taken by Garabed Solakian, Guillaume Berggren and Max von Oppenheim, we can observe the process of preservation, categorization and establishment of museum practices. We can see how some of the reliefs removed from the walls were placed for safekeeping in the run-down sixteenth-century Bedesten. Other cut stones from the walls were used for rebuilding the Konya Governor's Palace in 1885-86. Eventually, the Bedesten was also torn down in 1898 to build the new Sanayi-i Nefise and the objects were transferred to the new Konya branch of the Müze-i Hümayun. The contrast of protecting some artifacts while destroying certain buildings indicates that these sites did not enjoy the same "antiquities" status and therefore were not deemed worthy of preservation. There appears to be a tension between the Ottoman perception of the past and the increasing demand for modernization. Eventually, Islamic art and monuments would gain more attention in the early twentieth century. However, city walls seemed to be in a different category as vestiges of a medieval past.

With the establishment of the Konya Museum, scholarly works and catalogues began to appear. Gustave Mendel's introductory catalogue published in 1902 is particularly important for verifying that the sarcophagi panels on display had originated from the Konya walls. While this information appeared in a few other sarcophagi catalogues, by the 1960s, the trace was lost in the local context. This seemed to indicate a disconnect in the cultural memory. Why?

Following the taxonomic cataloguing methods of the early twentieth century, the artifacts that were removed from the Konya walls were categorized as classical/archaeological and Islamic/Seljuk. As the collections grew, with time new museums were established. As museum publications indicate, the wooden and stone works from the Seljuk period came to be exhibited in the İnce Minareli Medrese in 1962. What happened to the frieze from the walls at this time? I believe that as the number of complete and reputable sarcophagi placed on display at the Konya Archaeological Museum grew, these pieces may have lost their status due to their fragmentary nature, leading to their placement in storage. Since such large stone reliefs are difficult to move in and out of storage, they must have been reevaluated and deemed suitable to display when objects were being sought for the new Karaman Museum.

In a similar way, the academic studies of *spolia* have also encountered issues of categorization. While early on scholars seemed more interested in the original phase of artistic production, the growing awareness in material culture studies have turned attention to the new life of reused/spoliated artifacts. In her introduction to a volume of essays on this theme, Ivana Jevtić, discusses the "reincarnation" of objects, buildings and spaces and their later reuse as "afterlife." In the case of the *spolia* from the Konya walls, they also had many lives (as a sarcophagus, as a frieze on the walls, in the Bedesten, on display and in storage in the Konya Museums and finally at the Karaman Museum). The testimony of photography has made it possible to document some of these afterlives. When considering these sarcophagus panels, the fact that they were among the works displayed on the Konya walls that greeted visitors to the city for centuries, is not only important for the object's life but is also significant for the cultural memory of the city.

ŞEKİLLER

Resim 1. Fotoğraf albümü, Kapak, “Kostantiniyye Hatırası” (*Souvenir de Constantinople*), Sébah ve Joaillier. Pierre de Gigord Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Fotoğraf Koleksiyonu, Seri I. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

Resim 2. “Hükümet Sarayı” (*Le Palais du gouvernement, Konia*), Konya. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

Resim 3. İsimsiz bir kitabe fotoğrafı. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

Resim 4. İsimsiz bir rölyef fotoğrafı. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

Resim 5. Lahit paneli (Karaman Müzesi, envanter no. 2179). Karaman Müze Müdürlüğü izniyle.

Resim 6. Konya surları, Mayıs 1905. Fotoğraf: D_096, Gertrude Bell Arşivi, Newcastle Üniversitesi izniyle.

Resim 7. Konya surları (üstte) ve surlardan bazı eserler (altta) (Léon de Laborde, *Voyage en Orient: Voyage de l'Asie Mineure*, Firmin Didot, Paris, 1838, cilt 1, lev. 64). Institut national d'histoire de l'art (INHA) Dijital Kütüphanesi.

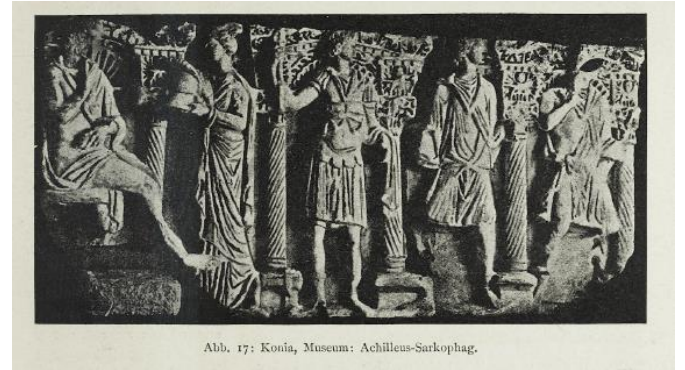

Abb. 17: Konia, Museum: Achilleus-Sarkophag.

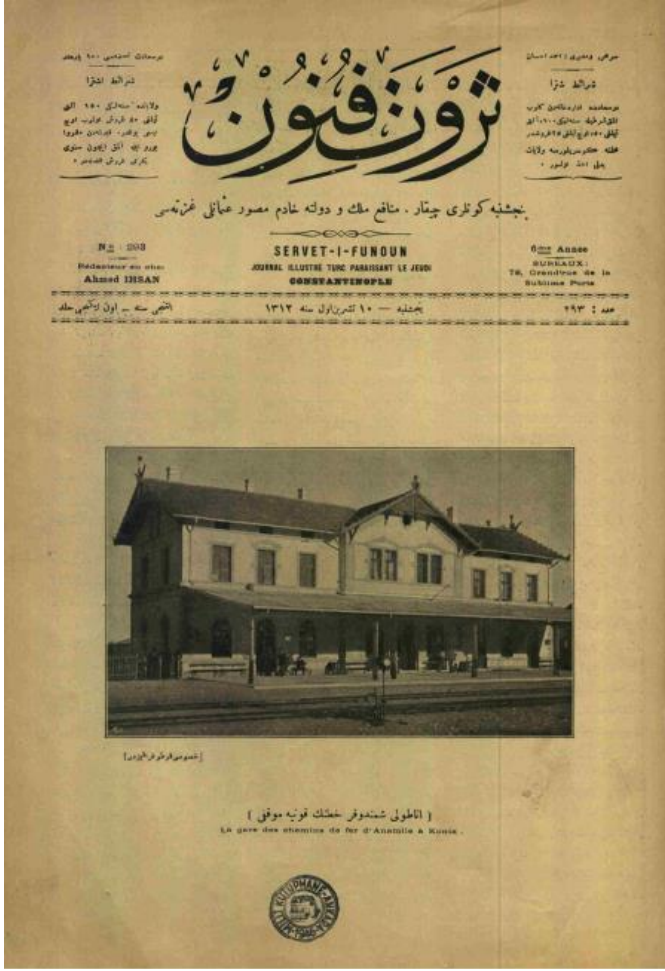
Resim 8. “Konya, Müze, Aşil Lahdi”, Fotoğraf: G. Berggren (Josef Strzygowski, *Orient Oder Rom? Beiträge Zur Geschichte Der Spätantiken Und Frühchristlichen Kunst*, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1901, s. 49, şek. 17).

Resim 9. “Konya Eski Bedesten’de bazı heykel parçaları” (*Fragments de sculpture dans l’Eski Bedesten a Koniah*), Fotoğrafçı: Guillaume Berggren. İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI) izniyle.

Resim 10. “Konya’da vaki olub elyevm Zabıta Deposu ittihaz olunan atik ve kâgir bedestenin resmidir.” Fotoğraf: J. Lazaridis. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri (yer no. NEKYA90433/30).

Resim 11. “Anadolu Şimendifer Hattının Konya Mevkifi,” *Servet-i Fünun*, 1896, sayı 293 kapak. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu.

Resim 13. “Konya Vali-i Cedidi Atufetlü Ferit Beyefendi Hazretleri,” *Servet-i Fünun*, 1898, sayı 369 kapak. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu.

Resim 12. İnşaat halindeki Konya Sanayi-i Nefise Mektebi. Fotoğraf: Garabet K. Solakian. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri (yer no. NEKYA779-92/4).

Resim 14 ve Resim 15. “Konya’da Mekteb-i İdadi Kurbunda Tesis Olunan Müze Şubesi,” *Servet-i Fünûn*, 1900, sayı 462, s. 316 ve 312. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu.

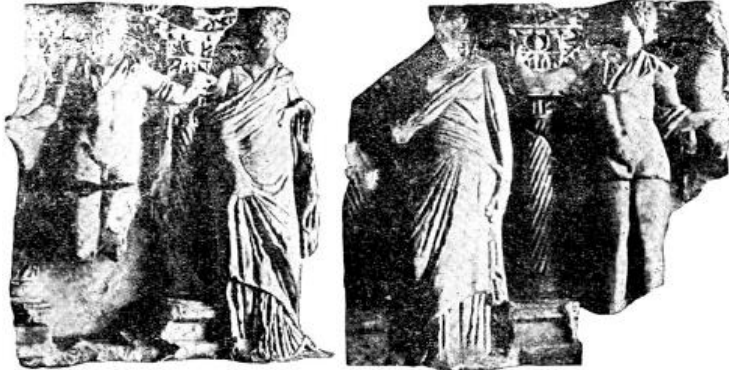

Slg. Oppenheim 10/8 S.96a

Resim 16. “Konya Müzesi” (*Koniah Museum*). Fotograf: Max von Oppenheim. Albüm: *Expedition in der Asiatischen Türkei 1899. Adana – Konia Bd. 8. Köln, Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv. Max Freiherr von Oppenheim Vakfi izniyle.*

Resim 17. Getty albümünden isimsiz bir fotoğraf. Oppenheim'ın Konya Müzesi fotoğrafı (Resim 16) ile karşılaştırıldığında, soldaki pencerenin altında dizili duran eserler aynıdır. Getty Araştırma Enstitüsü, Los Angeles [96.R.14 (A19)].

Resim 18. Konya surlarından lahit parçaları (Gustave Mendel, “Le Musée de Konia”, *Bulletin de correspondance hellénique*, 26, 1902, s. 225, şek. 4-5).

Resim 19. Lahit fragmanları. Karaman Müze Müdürlüğü izniyle.